

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Факультет соціології
Кафедра теорії та історії соціології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«СПРИЙНЯТТЯ ФРЕЙМ-ЗОБРАЖЕНЬ У ПОСТОКУПАЦІЙНОМУ МІСТІ
(НА ПРИКЛАДІ ГРАФІТІ БЕНКСІ В БОРОДЯНЦІ)»

Спеціальність: 054 Соціологія
Освітня програма: «Соціологія»
Освітній ступінь: бакалавр
Кваліфікація: бакалавр з соціології

Автор:

Дударко Ярослав Віталійович,
студент 4 курсу

Наукова керівниця:

Соболевська Марина Олександрівна,
докторка соціологічних наук, доцентка

Бакалаврська робота допущена до захисту рішенням
кафедри теорії та історії соціології

Протокол № 14 від «8» червня 2023 р.

підпис

Зав. кафедри _____ проф. Судаков В.І.

Київ 2023

Реєстрація

номер

дата

підпис лаборанта кафедри

Рекомендовано до захисту

підпис наукового керівника

ініціали, прізвище наукового керівника

Результат захисту

оцінка

дата захисту

ініціали, прізвище

Голова ЕК

підпис

ініціали, прізвище

Члени ЕК

підпис

ініціали, прізвище

підпис

підпис

підпис

ініціали, прізвище

ініціали, прізвище

Секретар ЕК

підпис

ініціали, прізвище

Зміст

Вступ	4
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження фреймових зображень в контексті колективної пам'яті мешканців міста	6
1.1. Фреймові зображення як засіб конструювання картини світу	6
1.2 Роль колективної пам'яті містян у формуванні їх поглядів	9
Висновки 1 розділу	12
Розділ 2. Роль колективної пам'яті міської спільноти у формуванні сприйняття та ставлення до фрейм-зображень (за результатами емпіричних досліджень)	13
2.1. Погляди та ставлення до графіті Бенксі з локальної та всеукраїнської перспектив (дискурс-аналіз повідомлень соціальних мереж)	13
2.2 Особливості сприйняття бородяцями міста, графіті, Бенксі (на основі аналізу глибинних інтерв'ю)	19
Висновки розділу 2	38
Висновки	39
Джерела	40
Додатки	42

Вступ

Як місцевий мешканець Бородянки, який є членом місцевих віртуальних спільнот, де формуються дискурси, я помітив неоднозначну реакцію місцевих мешканців на події що мали місце після деокупації містечка. Такі події, як приїзд до міста вітчизняних та іноземних політиків і медійних персон, "музеїфікація" руїн, використання образу Бородянки в песимістичних конотаціях, сприймалися мешканцями з відчуженням та створювали враження відсутності надії на майбутнє. Візит анонімного стріт-арт художника Бенксі у листопаді 2022 року і залишені ним графіті надовго стали чутливою темою обговорення, що синтезувала в собі усі переживання місцевих. У той час як Бородянка (як і вся Україна) стала потужним місцем для формування сенсу війни (як для української, так і для світової аудиторії), інтереси самих мешканців стають маргіналізованими, як можна спостерігати в даному кейсі. Тому я вирішив проаналізувати, як формується сприйняття графіті анонімного художника у Бородянці місцевими мешканцями з точки і як воно розвивається в постокупаційних реаліях, що перестали бути в зоні воєнних дій.

Актуальність даної роботи я бачу передусім в тому, що вона дозволить зрозуміти одну з граней того, з якими соціальними проблемами стикаються (і можливо стикатимуться) жителі деокупованих міст. Дослідження такого характеру зможуть допомогти зрозуміти як впливає окупація населеного пункту на колективну пам'ять його мешканців, а також полегшити процес ревіталізації та реновації цих населених пунктів і покращити способи досягнення загального добробуту в них.

Отож, теоретичним **об'єктом** дослідження виступає колективна пам'ять мешканців міста, що стає основою для формування певної картини світу, сприйняття та ставлення до феноменів та проблем міського життя.

Предметом дослідження я визначаю сприйняття мешканцями міста, які є носіями певної міської колективної пам'яті, фрейм-зображень (на прикладі графіті Бенксі залишених у Бородянці, що постраждала від воєнних дій).

Метою дослідження виступає виявлення специфіки формування сприйняття та ставлення до фрейм-зображень (на прикладі графіті Бенксі) місцевими жителями, як носіями певної колективної пам'яті.

Завдання роботи:

- Визначити теоретико-методологічні засади дослідження фреймових зображень в контексті колективної пам'яті мешканців міста.
- Проаналізувати підходи до вивчення фреймових зображень як засобу конструювання картини світу.
- Представити огляд теоретичних досліджень, що розглядали роль колективної пам'яті містян у формуванні їх поглядів.
- Проаналізувати погляди та ставлення до графіті Бенксі з локальної та всеукраїнської перспектив за допомогою аналізу дискурсу навколо графіті у соціальних мережах.
- Вивести основні категорії поглядів та ставлення до Бенксі та його графіті, порівняти їх прояви серед місцевих мешканців та всеукраїнської спільноти
- Зафіксувати особливості сприйняття та ставлення до графіті Бенксі і вплив на нього колективної пам'яті мешканців міста Бородянка

Структура роботи. Я вирішив поглянути на цей кейс з точки зору теорії колективної пам'яті, започаткованої Морісом Альбваксом. Після нього її розвитком та уточненням займались зокрема такі автори, як Баррі Шварц, Роберт Вілсон, Аляйда Ассман, Крістін Буає, Алдо Россі, Азаде Лак, Пантея Гакімян та інші. Також для мого дослідження будуть актуальними ідеї П'єра Нори та Анрі Лефевра. Емпірична частина дослідження складатиметься з двох частин: з аналізу графіті, залишених Бенксі в Бородянці (базуючись на роботі про фреймові зображення Шварца), та з аналізу колективної пам'яті навколо картини міста у самих мешканців Бородянки (дослідження про колективну пам'ять в контексті регенерації міських просторів Лака та Гакімян).

Розділ 1. Теоретико-методологічні засади дослідження фреймових зображень в контексті колективної пам'яті мешканців міста

1.1. Фреймові зображення як засіб конструювання картини світу

З самого початку повномасштабного вторгнення нашої країни довелося боронитися не лише на військовому полі бою, а й на культурно-інформаційному фронті, формуючи медійний образ війни, доносячи страждання через які проходять українці та просячи підтримки. Виходячи на демонстрації, поширюючи інформацію в соцмережах, продукуючи меми та символи війни, українці, а згодом і небайдужі іноземці фреймували ці страшні події, щоб допомогти нашій державі вистояти. Винятком не став і вуличний художник з псевдонімом Banksy, що в листопаді 2022 року залишив свої графіті на Київщині, і, зокрема, в Бородянці.

Попри те, що його початки витікають з вандалізму і протестної діяльності, на сьогодні графіті твердо завойовує своє право називатись вуличним мистецтвом, все ще зберігаючи рівновагу між контркультурою і культурою мас. Анонімний вуличний художник демонструє еволюцію даного виду мистецтва навіть своєю напіввідкритою біографією. Від нелегального розмальовування парканів та вагонів в неблагополучних районах Бристоля, художник просунувся до визнання своєї творчості та бачення в усьому світі, і навіть потрапив до списку 100 найвпливовіших людей в 2010 році. (Will Ellsworth-Jones) В своїй роботі я планую розглянути його творчість не лише з мистецької точки зору, а поглянути на неї з точки зору теорії фреймових зображень

Автор теорії фреймових зображень Баррі Шварц дає їм визначення «образотворчих репрезентацій, які організують розуміння теперішніх подій, зіставляючи їх з добре зрозумілими та впливовими подіями минулого» (Schwartz, 1998). Іншими словами, це спроба культурно відрефлексувати кризові явища сьогодення, завдяки відомим образам, ідеям та історичним подіям. Таким чином, Шварц підкреслює, що «апелюючи до колективної пам'яті суспільства, автори фреймових зображень намагаються допомогти

йому відреагувати на нову, непізнану досі подію, вірно (на їх думку) проінтерпретувати її та сформулювати своє ставлення». Використавши відомі аудиторії потрібні образи в новому, актуальному амплуа, фреймові зображення «переносять» їхні сенси із на нові події, таким чином пропонуючи своє бачення їх.

Гейден Вайт на рахунок цих бачень казав наступне: «Можна створити уявний дискурс про реальні події який не може бути менш "правдивим" від того, що він "уявний"» (White, 1984). Цим і є цінним художній підхід до їх конструювання, оскільки у висновку з усіх можливих залишиться саме найбільш успішний і правдоподібний спосіб пояснення реальності. «Фреймові образи беруть участь у цьому процесі на трьох рівнях: вони одночасно прояснюють природу надзвичайної ситуації, надають модель протистояння їй і слугують екраном, на якому цінності, що захищаються, сходяться і підсилюють одна одну» (Schwartz, 1998). На його ж думку «жодна війна не може бути проведена, не позначена відповідними фреймами» (Schwartz, 1998). І я припускаю, що графіті Бенксі підпадають під дане визначення, і анонімного художника також можна назвати творцем фрейм-зображень.

В цій роботі свій аналіз я планую зосередити навколо двох графіті Бенксі, залишених ним в Бородянці, а саме:

- Графіті за адресою вул. Центральна 429 на зруйнованій стіні котельні коло дитячого садка – «Дзюдо» новинні ресурси описують як хлопчика, що перемагає дорослого чоловіка, інші назви «Борці», «Дзюдоїсти», «Каратисти».
- Графіті на вул. Центральна 353 на дев'ятиповерхівці – «Гімнастка» описують як дівчинку, що виконує складний акробатичний трюк, інші назви «Балерина», «Дівчинка».

Попри те, що його творчість може бути описана як гостросоціальна та сатирична, а його картини можуть мати багато інтерпретацій, Бенксі змушений вкладати в них свої сенси та особисте бачення світу. Розібравши

дані графіті на компоненти, і співставивши їх з ознаками, які виділяє Шварц, я можу стверджувати, що дані графіті залишені анонімним художником в Бородянці, цілком підпадають під визначення фреймового зображення, оскільки:

- «їх суб'єктами є діячі та події очевидні для сьогодення» (Schwartz, 1998) - борці дзюдо, гімнастка, діти, битва, тощо;
- «вони використовують боротьбу минулого, пов'язуючи їх з критичними подіями сьогодення» (Schwartz, 1998) - легенда про Давида і Голіафа, любов президента рф до дзюдо;
- «їх наративність є експліцитною, навмисно репрезентуючи сучасні події як наслідки минулих» (Schwartz, 1998) - факт розміщення цих графіті на зруйнованих будинках, дитсадочку;
- «вони апелюють до універсальних цінностей у межах особливостей теперішніх ситуацій» (Schwartz, 1998) - цінності пацифізму, гуманізму;
- «творці фреймових зображень задумують свої роботи як тимчасові (одноразові) реакції на надзвичайні ситуації» (Schwartz, 1998) - графіті є не самостійними творами, а безпосередньо реакцією на війну і її жертви.

Виходячи з цього, можна побачити, що художник не просто малює, а й конструює наративи навколо деокупованої Київщини, і в тому числі Бородянки, котрі, на його думку, формують у його аудиторії правильне враження про події які він висвітлює і на які звертає увагу.

Як і говорить Шварц: «Фрейм-зображення не заперечують цей досвід і не роблять його менш страшним чи сумним; вони його артикують» (Schwartz, 1998). Тож я приходжу до висновку, що ці графіті завдяки акцентам на найбільш чутливих деталях, виокремлюють і посилюють неочевидні або малопомітні для стороннього спостерігача сенси в руйнуваннях, які пережила Бородянка, Київщина і вся Україна загалом, щоб їх цей сторонній спостерігач міг їх побачити та сприйняти як колективно, так і особисто.

1.2 Роль колективної пам'яті містян у формуванні їх поглядів

На відміну від стресів повсякденного характеру, війна має схильність впливати на людей неочікувано інтенсивно, кластерно та синхронно. Інтенсивність проявляється в екстраординарності масштабі заподіяного лиха та його наслідків. Кластерність – в різному ступені приналежності індивідів до тієї чи іншої обтяжуючої обставини (географічної, соціальної, когнітивної, тощо). Синхронність – в майже одночасній реакції внаслідок як широких масштабів завданого лиха, так і внаслідок блискавичності і всеохопності роботи ЗМІ. Коли певні території, села чи міста знаходяться в зоні безпосередніх бойових дій, чи під окупацією ворога – цей простір сприймається болісно всіма громадянами, незалежно від того наскільки вони є знайомими з ним безпосередньо. Тим не менш, різниця в ступені цієї болісності, а відповідно і в реакції на подальші події між місцевим жителем окупованого населеного пункту і немісцевим спостерігачем все ж виникатиме. Віднайти її причину я хочу завдяки теорії колективної пам'яті.

Колективна пам'ять як концепт була запропонована та розроблена Морісом Альбваксом, як спільний фонд спогадів що існує, поповнюється і передається в межах родини, покоління, спільноти, нації, тощо. Інакшими словами це репрезентація минулого яка є єдиною для членів певної групи. Альбвакс стверджував, що «...запам'ятовування формується участю в колективному житті та що різні групи створюють різні звіти про минуле...» (Halbwachs, 1980). Також він підкреслює, що «колективна пам'ять це завжди узгоджені та вибірккові спогади конкретної групи» що робить її чимось схожою на міф (Halbwachs, 1980). Його пояснення можна узагальнити приблизно так: для спільноти її минуле ніколи не є по факту пройдешнім, і воно сприймається безпосередньо як передумова теперішнього та урок для майбутнього, а тому продовжує впливати на вибори та погляди індивідів і при цьому певним чином пов'язувати їх.

Баррі Шварц в свою чергу описує колективну пам'ять як «модель сьогодення: відображення колективних потреб, страхів і прагнень» (Schwartz,

1998). Ця ідея є важливою для мого дослідження оскільки дає зрозуміти відмінність між поглядами індивідів завдяки їх причетності до тої чи іншої спільноти і відповідно різниці між їхніми картинами світу. Для мене важливим є зрозуміти цю різницю зокрема на факті приналежності індивідів до спільноти конкретного міста (Бородянки), в чому для мене більш доречним є концепт колективної пам'яті містян.

Алдо Россі зазначає: «Крім того, що місто є центральним ядром повсякденного життя, місто є осередком колективної пам'яті» (Rossi, 1994). Дійсно, якщо взяти до уваги перетин соціального і просторового вимірів, стає зрозумілим що пам'ять спільноти неможливо створити окремо від простору в якому ця спільнота перебуває. Спираючись на теорії Альбвакса, Алдо Россі розглянув колективну пам'ять містян в «Архітектурі міста» (Rossi, 1994), а Крістін Буає продовжила дискусію у «Місті колективної пам'яті» (Boyer, 1996).

Россі стверджував, що «душа міста стає його історією та пам'яттю». (Rossi, 1994) Міська архітектура різних часів є просторовим виявом минулого, а колективна пам'ять є тим що зшиває воедино історичний наратив міста і його мешканців, довершуючи неповний образ його історії, міських ідентичностей та подій що відбувались за час його існування. Россі описує місто як «ядро колективної пам'яті, а зв'язок між ядром і громадянами стає провідним образом міста: певні артефакти стають частиною його пам'яті та з'являються нові» (Rossi, 1994).

Згідно Буає, місто є «колективним вираженням архітектури і несе сліди пам'яті первинних архітектурних форм, планів міста та громадських пам'яток» (Boyer, 1996). Міста ніколи не є сталими чи незмінними, вони ростуть, піддаються процесу ентропії, проходять через зміни, перебудови і руйнування. «Вимоги та тиск соціальної реальності постійно впливають на матеріальний порядок міста» - як каже про це Буає (Boyer, 1996). Саме колективна пам'ять є тим, що дозволяє крізь ці всі масштабні і важковловимі для одного індивіда коливання і флуктуації мати приблизне уявлення крізь що

проходить місто, формувати свою картину міста та ідентичність в ньому. «Наші спогади передаються в сьогодення через фізичні артефакти, включаючи міські вулиці, пам'ятники, архітектурні форми та сліди» (Boyer, 1996).

Своєрідну постмодерну критику (але я б її сприймав як уточнення) теорії колективної пам'яті вніс в наукове середовище П'єр Нора. Його рефлексія щодо «дроблення» колективної пам'яті і утворення натомість неї диверсифікованих і несинхронізованих місць пам'яті також знаходить відображення в сучасності. «...Ми зараз живемо в історичному суспільстві, де пам'ять служить лише історичною підказкою, яка може бути просто відновлюваною формою минулого... Створення місць пам'яті відбувається через зникнення реальних середовищ пам'яті. Тому проєкція зони пам'яті означає зникнення пам'яті та потребу суспільства репрезентувати те, чого, очевидно, більше не існує» (Nora, 1998). Дана оптика також є важливою з точки зору сучасної інформаційної ери, в якій гетерогенізуються як потяги та шляхи отримання інформації, так і колись єдні спільноти. Саме тому під колективною пам'яттю містян слід розуміти не так єдино сформовану картину минулого, як букет подібних картин, кожна з яких матиме свої акценти, сенси та способи пояснення, але неодмінно залишатиметься колективною.

Отож, оскільки важливим для мого дослідження є встановити і пояснити різницю в інтерпретації міста місцевими жителями і всеукраїнською-всесвітньою спільнотою. Я особисто відстоюю, використання умовного поділу процесу формування колективної пам'яті в місті на три етапи подій:

1. «Живе місто» - етап до 23.02.2022, місто в мирний час свого існування, перед воєнними діями;
2. «Помираюче місто» - перехідний етап з 24.02.2022 по 4.04.2022, під час масового виїзду людей, руйнування інфраструктури та загибелі людей внаслідок ведення воєнних дій в місті і його окупації ворожими військами;
3. «Місто після смерті» - етап після 5.04.2022, зруйноване місто після деокупації в якому припинились руйнування і смерті, але залишилися їх наслідки.

Виходячи з нього, можна побачити, що хоча другий і третій етапи подій споглядалися по всій Україні і зробили місто всесвітньо відомим, найбільшим і найважливішим етапом для колективної пам'яті міста є саме перший. Місцевий житель відчуватиме місто інакше, оскільки він був знайомий з містом до війни, жив в ньому і бачив місто в процесі його життя і розквіту. Це і робить досвід бородянців унікальним саме за рахунок теоретичної наявності у них повної картини міста і доступу до колективної пам'яті Бородянки. Виходячи з цього я збираюсь проаналізувати сприйняття міста та способів його фреймування через різницю в тривалості проживання в ньому.

Висновки 1 розділу

Підсумовуючи оглянуті теорії та їх застосування в моєму дослідженні, я дійшов висновку, що графіті Бенксі в Бородянці підпадають під визначення фреймового зображення оскільки відповідають наведеним ознакам фрейм-зображення та, з огляду на творчість художника загалом, виконують функції з конструювання наративів навколо гостросоціальних подій та явищ.

Їх неоднозначне сприйняття та реакцію викликані в суспільстві, є сенс розглянути з точки зору теорії колективної пам'яті, оскільки представники локальної спільноти (бородянці) і представники загальної спільноти (всі хто не є місцевими жителями) мають різні сприйняття самого міста, в якому розміщені графіті, через долученість/недолученість до його колективної пам'яті. Завдяки порівнянню поглядів локальної та всеукраїнської спільнот, та фіксації картини міста в бородянців я планую зрозуміти різницю, або схожість між сприйняттями графіті, Бенксі та проблем, які вони піднімають.

Розділ 2. Роль колективної пам'яті міської спільноти у формуванні сприйняття та ставлення до фрейм-зображень (за результатами емпіричних досліджень)

2.1. Погляди та ставлення до графіті Бенксі з локальної та всеукраїнської перспектив (дискурс-аналіз повідомлень соціальних мереж)

Щоб проаналізувати погляди та ставлення до Бенксі та його графіті я вирішив зосередитись на методиці дискурсивного аналізу коментарів з місцевих віртуальних спільнот, членом яких є велика частина бородянців, включно зі мною. Також, зверх зібраних даних з місцевих спільнот, я вирішив для співставлення і унаочнення провести паралельний дискурсивний аналіз коментарів зі всеукраїнських новинних спільнот.

Отож, **методологією** свого дослідження я визначив дискурс-аналіз – пошук і аналіз коментарів стосовно кейсу в локальних і всеукраїнських спільнотах на одних із найпопулярніших платформ Telegram та Facebook. Кейс за яким я проводив основний пошук новин та обговорень мав наступний вигляд:

- Ключова вісь подій: поява графіті в Бородянці, визнання Бенксі свого авторства, думки про створення музею війни в Бородянці, думки про перетворення частини міста на парк-меморіал, обнесення графіті в Бородянці склом, випуск марки з бородянським графіті, відкладення демонтажу будинків.
- Дотична вісь подій: викрадення графіті в Гостомелі, визнання Бенксі почесним громадянином Ірпеня, установка в Бородянці пам'ятника «Дівчинка під сонцем», поява графіті С215, успішний демонтаж графіті Бенксі в Ірпені.

Гіпотези

Основна гіпотеза: колективна пам'ять мешканців міста та сформована на її основі колективна ідентичність визначають специфіку сприйняття та ставлення до фрейм-зображень (графіті Бенксі)

1. Ставлення до графіті відрізнятимуться між локальною та всеукраїнською спільнотами
2. Погляди можуть бути типологізовані на основі акцентування та фокусу сприйняття фрейм-зображень
3. Репрезентованість сприйняття та поглядів має темпоральний характер та залежатиме від висвітленої події

Аналіз

Пошук груп здійснювався з допомогою пошукової строки за ключовими словами. Локальною групою я визначав ті спільноти, назва, тематика та обговорення в яких стосувались виключно Бородянки; всеукраїнською – популярні новинні спільноти що спеціалізувались на висвітленні новин з усієї України. Таким чином було знайдено і проаналізовано 11 локальних (4 в ТГ, 7 в ФБ) та 7 всеукраїнських (4 в ТГ, 3 в ФБ) спільнот охопленням від 200 до 2.4 мільйонів учасників (додаток 1).

Пошук новин пов'язаних з кейсом та обговорень під ним дозволив помітити, що база даних з коментарями в локальних групах наповнювалась загалом за рахунок обговорень в Фейсбуці, тоді як в загальноукраїнських – за рахунок обговорень в Телеграмі. Беручи до уваги популярність даних платформ серед людей певного віку, де молодь більше представлена в Телеграмі, а старші люди – в Фейсбуці, можна припустити, що інтерес до локальних проблем та участі в їх обговоренні з'являється в людей з віком, тоді як молодь більше включена в обговорення більш загальних питань та новин. Тому дане припущення може слугувати темою для подальших досліджень.

В результаті мною було створено дві бази даних для коментарів в локальних (більше 200 коментарів) та загальноукраїнських (більше 500 коментарів) спільнотах, котрі були для наочності відсортовані в хронологічному порядку. Знайдені коментарі були відфільтровані і відібрані для аналізу відповідно до їх інформативності та зрозумілості представлення в них реакції. В процесі я відмічав ключові категорії, на які ділились реакції і ставлення людей до даних кейсів; відбір коментарів для аналізу був

завершений в обох випадках після того як було досягнуто точки наповненості і вичерпності даних категорій.

Хронологія коментарів охопила проміжок 6 місяців (з 11 листопада по 11 травня). Активність обговорень можна описати принципом хвиль. Щойно відбувалась якась подія, пов'язана так чи інакше з кейсом графіті, її висвітлювали в спільнотах (за рахунок ЗМІ, місцевих депутатів чи просто небайдужих людей), що провокувало учасників прокоментувати дану ситуацію та висвітлити свої думки, емоції та бачення даної події.

Приблизна хронологія обговорень що так чи інакше стосувались кейсу, має такий вигляд (додаток 2). Обговорення могло продовжуватись від кількох годин до кількох днів, залежно від ступеню «болючості» висвітленої теми. Хоча хронологія подій була єдиною, кількість і активність і наявність обговорень відрізнялися між локальними і всеукраїнськими спільнотами.

Завдяки сформованим базам даних, я зміг проаналізувати їх на предмет ставлення до даних графіті в Бородянці, Бенксі як їх автора і його творчості загалом, а також зафіксувати категорії, на які поділяється бачення людей кожної ситуації у моменті та її майбутнього розвитку.

Результати

Для початку я планував провести пошук найпопулярніших слів якими аудиторії даних спільнот характеризували графіті та їх автора. За допомогою інструменту пошуку і виділення слів (та їх перевірки на згадування саме в контексті графіті/Бенксі) було створено два переліки згадувань. Пошук і спостереження за ключовими словами показали наявність основних акцентів в реакції коментаторів на кейс, які я узагальнив до наступного вигляду:

Реакція на графіті:

- Етичність – *загиблі, на руїнах, на трупах, на кістках, на крові, смерті*
- Естетичність – *гарно, красиво, естетично, живіше, шедевр*
- Матеріальна цінність – *коштує, гроші, дорогі, ціна*
- Культурна цінність – *цінні, важливі, культурна спадщина*

- Сенс – *глибоко, продумано, сенс*
- Непродуманість – *навіщо, в чому сенс, погане розміщення*

Реакція на Бенксі:

- Геніальність – *геній, талановитий, шедевр, гарно*
- Типовість – *звичайний, типовий, що особливого*
- Допомога – *пітримав, звернув увагу світу, сприяв*
- Перепона – *сповільнив відбудову, заважає, не подумав про наслідки*
- Фанатизм – *приїхав, не полінувався, сам Бенксі*
- Піар – *пропіарився, хайп*

Дані акценти були виведені як за принципом частоти згадувань, так і за принципом бінарних опозицій, що дозволило оглянути як часто репрезентовані думки, так і ті, що мали меншу кількість згадувань, але були необхідними для аналізу. Також я зміг зафіксувати п'ять ключових акцентів стосовно бачення майбутнього графіті:

- Захист – *залишити, контекст, створити музей навколо*
- Виокремлення – *перенести в музей, зберегти, вирізати*
- Продаж – *аукціон, продати, потрібні гроші*
- Знищення – *замалювати, знести, зруйнувати*
- Невтрючання – *зникне, сенс стріт-арту, шредер*

Загалом внаслідок дискурс-аналізу вдалося попередньо виокремити дев'ять категорій поглядів до яких могли схилитися коментатори спільнот:

- Реноватори – погляди з акцентом на непродуктивність розміщення графіті та їх перешкоджання відбудові
- Травмовані – погляди з акцентом на етичність графіті та на паплюженні пам'яті загиблих
- Естети – погляди з акцентом на естетичність графіті і на їх покращенні і оживленні міста
- Поціновувачі – погляди з акцентом на культурну цінність графіті і на їх збереженні

- Перформатори – погляди з акцентом на сенс закладений в графіті і на їх недоторканості
- Інфлюенсери – погляди з акцентом на привернення уваги та світовій підтримці
- Контекстуалісти – погляди з акцентом на контекст появи графіті і на наслідках війни
- Матеріалісти – погляди з акцентом на матеріальну цінність графіті і на їх продажі
- Скептики – погляди з акцентом на самопіарі автора та на переоціненості графіті

Дані категорії були сформовані під час попередніх досліджень, як такі, що змогли найбільш вичерпно описати думки та погляди розкриті в коментарях і відкрили можливість розглянути їх з інших граней. Для того, щоб завершити їх формування і зробити більш релевантними, перш за все я прокласифікував кожен коментар на предмет тих поглядів, які були найбільш явно виражені в ньому. Переважно, один коментар містив від одного до трьох поглядів в собі, зрідка траплялись коментарі що могли демонструвати одразу чотири погляди. Прокласифікувавши дві бази даних за цими категоріями, я зміг відкоригувати визначення та кількість даних категорій і зміг співставити їх одна з одною відносно властивості їм вищерозглянутих акцентів за 5-тибальною шкалою, де 2 позначала «властиво», 0 – «однаковою мірою як властиво так і ні», і -2 – «не властиво». Наприклад, акцент на етичності зображення графіті на руїнах найчастіше властиво було зустріти у категорії з поглядами «Травмовані»(2), та часом у категорії з поглядами «Скептики»(1). «Перформаторам», «Матеріалістам» та «Контекстуалістам» ці погляди могли бути як властивими, так і ні, тоді як «Реноватори»(-1), «Поціновувачі»(-1), «Інфлюенсери»(-1) скоріше не згадували дану сторону, а «Естетам»(-2) фактично зовсім не властиво було піднімати питання етичності, тощо.

Після даного співвіднесення і остаточного завершення формування категорій, я зміг підрахувати і співставити частоту репрезентацій кожної з них в локальних та всеукраїнських спільнотах. Таким чином з'ясувалось, що в локальних спільнотах найбільше були репрезентовані «Реноватори» (77 згадок), «Скептики» (31 згадка) та «Поціновувачі»(25 згадок), а «Контекстуалісти» (2 згадки), «Перформатори» (4 згадки) та «Травмовані» (10 згадок) - найменше.

У всеукраїнських спільнотах найбільш репрезентованими виявились «Скептики» (151 згадка), «Поціновувачі» (131 згадка) та «Матеріалісти» (70 згадок), тоді як найменше спостерігались «Естети» (15 згадок), «Травмовані» (23 згадки) та «Реноватори» (32 згадки). З цікавих спостережень також впадало у вічі те, що у всеукраїнських спільнотах більшість з «Реноваторів» так чи інакше заявляла про свій зв'язок з Бородянкою.

Однак самим підрахунком загальної кількості згадок я вирішив не обмежуватися і вирішив прослідкувати за їх динамікою в часі. Обчисливши і наклавши згадки кожної категорії на хронологію подій мені вдалося спостерегти різницю між локальними та всеукраїнськими спільнотами не лише за категоріальною ознакою, але і за часовою. Якщо у всеукраїнських спільнотах пік обговорень та дискусій припав на перший період, під час появи графіті (11 листопада – 18 листопада) і потроху згасав з часом, то у локальних спільнотах навпаки перші події викликали невеликий резонанс, при чому з переважно позитивними поглядами, тоді як з кожною наступною подією пов'язаною з графіті дискусії і суперечки лише більше і більше розгоралися, за рахунок чого росла репрезентація поглядів «Реноваторів» та «Скептиків», витісняючи поступово всі інші категорії.

Висновок дослідження

Дискурс-аналіз коментарів в локальних та всеукраїнських спільнотах показав, що в обидвох типах спільнот можна виділити дев'ять узагальнених категорій поглядів на кейс, що видозмінюються в межах 6 ознак відносно ставлення до графіті, в межах 6 ознак відносно ставлення до Бенксі і в межах

5 поглядів на майбутню долю графіті. Це очікувано, оскільки всеукраїнські спільноти окрім всього включали в себе і представників локальної.

Серед них найрепрезентованішими в локальних групах виявились «Реноватори», а в всеукраїнських - «Скептики», «Поціновувачі» та «Матеріалісти», що вказує на те що пріоритети які розвиваються в локальних спільнотах Бородянки – виокремлення графіті та відбудова – не є настільки ж актуальними серед представників всеукраїнської аудиторії, звертаючи увагу і на те, що велика частка «Реноваторів» з всеукраїнських спільнот так чи інакше демонструвала свій зв'язок з Бородянкою. Оскільки серед бородянців як позитивне, так і негативне ставлення до даних робіт аргументувалося безпосередньо з позицій тієї картини міста і тієї версії його минулого, якою вони володіли.

З іншого боку видно, що поки обговорення у всеукраїнських спільнотах з часом стихає, дискусії в локальних спільнотах розгораються лише з більшою силою, що свідчить про те, що проблеми залишаються і/або поглиблюються. Недорекомендованість думок людей і їх нерозуміння як з боку влади, так і з боку інших співгромадян може означати те, що проблеми з якими зіткнулись бородянці є досить новими та неочевидними, і сприяють почуттям безвиході у місцевих.

2.2 Особливості сприйняття бородянцями міста, графіті, Бенксі (на основі аналізу глибинних інтерв'ю)

Після проведення огляду і збору коментарів стосовно кейсу в локальних і нелокальних спільнотах, мною було сформоване загальне уявлення про варіативність думок та поглядів, що циркулюють в даному дискурсі. Щоб зробити результати більш наочними, я також вирішив провести кілька глибинних інтерв'ю, які допомогли б пов'язати різні позиції та думки воедино. Користуючись прикладом дослідження щодо «Відтворення спогадів на площі Бахарестан», проведеного Азаде Лаком та Пантеєю Гакімян (Lak, Hakimian,

2019) і розглянутими теоріями, я зміг створити набір ключових питань до місцевих жителів, відповіді на які надали б більше конкретизації та розуміння способів аргументації даних поглядів на кейс. Таким чином, у мене з'явилась можливість провести глибинні напівформалізовані інтерв'ю з реальними респондентами.

Рекрутинг людей був організований завдяки знайомим бородянцям за наступними вимогами: респонденти повинні бути місцевими, перебувати в Бородянці наразі, бути старшими 16 років та не знати мене, як дослідника, близько.

Перша вимога полягала в необхідності для дослідження наявності в респондентів досвіду тривалого проживання в Бородянці до початку повномасштабного вторгнення (24.02.2022) – одного з головних факторів, який вирізняє бородянську аудиторію з поміж усіх інших (загальноукраїнської та всесвітньої загалом).

Друга вимога полягала уже в необхідності наявності у респондентів досвіду тривалого проживання в місті після його деокупації (05.04.2022). Саме ця картина міста зробила його всесвітньо відомим і саме в такому вигляді більшість немісцевих людей вперше побачили про Бородянку. Тому наявність у місцевих досвіду перебування в місті після деокупації також є важливим фактором для порівняння.

Останні дві вимоги були фільтраційними. Респонденти занадто молодого віку могли б мати труднощі з наданням інформації і обґрунтуванням своїх рішень чи поглядів. Так само я вирішив уникати респондентів з свого близького кола спілкування, аби уникнути ефекту інформаційної бульбашки та забезпечити прозоре і неупереджене викладення інформації ними.

Гайд інтерв'ю був складений з шести блоків питань:

1. Вступне питання – дізнатись як звертатись до респондентів та їх вік задля анонімізації даних
2. Зв'язок з містом – зрозуміти близькість респондентів з містом та зафіксувати картину «живого міста» в їх пам'яті, близькість респондентів

до воєнних дій та оцінку ураженості ними, зафіксувати картину пост-окупаційного міста в їх пам'яті

3. Знайомство з кейсом – з'ясувати загальне ставлення респондентів до графіті як явища, проінформованість та загальне ставлення до Бенксі як художника/ів та процес ознайомлення респондента з появою графіті в Бородянці
4. Інтерпретація кейсу – дізнатись як бачить графіті респондент, на що звертає увагу, як згадує контекст їх перебування, зафіксувати власну інтерпретацію графіті респондентом та сенси які він вкладає, зрозуміти які переживання мають респонденти відносно даних графіті і місця їх появи
5. Ставлення до кейсу – виявити ключові висновки респондентів щодо самих графіті, діяльності Бенксі, діяльності місцевої влади, дій інших мешканців
6. Очікування стосовно кейсу – почути які існують погляди на майбутнє графіті та міста у респондентів, з'ясувати ключові шляхи аргументації, виявити соціальні проблеми що виникають на шляху

Завдяки успішному рекрутингу було рекрутовано і опитано сім респондентів (три чоловіка і чотири жінки) віком від 16 до 49 років. Рекрутинг мав відбуватися поступово, кількома хвилями і мав би бути завершений після накопичення достатньої кількості думок для розуміння обстановки в місті. Проте, завдяки залученню рекрутерів, що були місцевими жителями, рекрутинг пройшов швидко і, вичерпної кількості респондентів було досягнуто за одну хвилю.

Також, не заплановано для мене, серед респондентів опинилась людина, що була безпосередньо близькою до владних кіл і була включеною до відбудовних процесів. Оскільки дана особа володіла інформацією невідомою для пересічних жителів, її ставлення та очікування відносно кейсу були формувались під впливом інших факторів. Тому її думки щодо відновлення міста та майбутнього графіті будуть розглянуті окремо.

Труднощі

Через моє перебування в іншій країні і неможливість фізичної присутності з респондентами, процес інтерв'ювання відбувався на платформі Zoom. Не всі питання були зрозумілі респондентам одразу, однак завдяки уточненням мені вдалося отримати відповіді на всі питання що мене цікавили. Усі інтерв'ювання були досить змістовними, кожен з респондентів старався відповідати якомога більш розлого. Попри заплановану тривалість інтерв'ю максимум в одну годину, більша частина з них вийшла довшою, що в більшій мірі було спричинене бажанням респондентів краще розкрити думку.

Гіпотези дослідження:

Основна гіпотеза: Існує зв'язок між колективною пам'яттю містян Бородянки та їхнім особливим сприйняттям графіті Бенксі.

1. У мешканців Бородянки, що проживали тривалий час в місті до повномасштабного вторгнення, сформувалась специфічна картина міста та зв'язок із ним
2. Існує різниця між картиною міста містян, що перебували поза його межами під час воєнних дій, і містян, що в певній мірі пережили їх
3. Різниця в сприйнятті графіті сформована під впливом специфічної колективної пам'яті міста.

Результати інтерв'ю

«Зв'язок з містом»

З семи респондентів четверо запевнили, що незмінно проживають в Бородянці з народження, двоє – з дитячого віку і один респондент заявив що переїхав до міста в 2006 році, що означає, що всі вони в тій чи іншій мірі провели в місті не менше десятка років і в їх уявленні однозначно присутній образ Бородянки під час її життя. Троє респондентів визначили своє місце проживання як центр міста, двоє як місце неподалік від центру, і ще двоє сказали що живуть скраю міста. Це є важливим як з точки зору їх розуміння локацій, так і з точки того, що всі в однаковій мірі були залучені в життя міста, а не просто бували в ньому.

На питання асоціацій та емоцій в мирний час респонденти давали різні відповіді. П'ятеро назвали її *«домом, рідним місцем, батьківщиною»*. Четверо згадали що Бородянці раніше бракувало розвитку. Троє наймолодших називали Бородянку *«тихим, спокійним, затишним містечком»*. П'ятеро описали досвід проживання в мирний час тут як *«приємний»*, лише одна респондентка заявила що ніколи не любила Бородянку за її *«гнітючість»* та планувала виїхати з неї. Також в описах респонденти згадували і особливо дорогі для себе місця:

«...улюблене місце, біля ставочка, біля Дому Культури оце, і там був такий напіврозвалений місточок... це таке більше усамітнене місце, де я любила бути собою. Мені дуже подобались пейзажі...» - респондентка, 19р.

«...Любила ходити на річку через поле, сходити там де озера. Там відчувалось середовище де хотілось знаходитись...»

«...Будинок до війни це була квартира затишна яка приносила радість. Ти повертався і відчував себе захищеним якимось, надійні стіни, тепло, атмосфера затишку...» - респондентка, 49р.

«...На в'їзді ресторану нема, який мені важливий, я в 19 році там справив випуск. Важко дивитися що ти там був в дружній компанії, а зараз це все зруйновано там нічого не лишилося...» - респондент, 20р

На початку воєнного вторгнення в місто п'ятеро респондентів перебували в ньому безпосередньо, ще один – неподалік від міста і лише один – виїхав до іншої області. Перші шість так чи інакше зіткнулися з російськими військами, двоє заявили що особливо не контактували з воєнними діями. Четверо (з яких всі жінки) спостерігали воєнні дії на власні очі і були в безпосередній зоні ризику постраждати, троє з них переживали авіаудар поруч з собою (одна в підвалі будинку який бомбили, одна навпроти будинку який бомбили, одна в безпосередньо в будинку який бомбили), і всі три визнають що вижили дивом. З тих хто не виїхав в перші дні, всі респонденти так чи інакше покинули Бородянку на початку березня. Двоє жінок заявили що

перебували якийсь час закордоном, решта знаходились в інших областях, на захід і південь від Київської.

Асоціації та емоції з Бородянкою під час воєнних подій у всіх різні, але пов'язані з негативом і руйнуваннями. Їх описують як «шок», «жах який не можна описати», «безвихідь», «тваринний страх», «ненависть і лютість». Один респондент згадав речі, що стали своєрідними символами деокупації Бородянки: *«...Асоціації з зруйнованими будинками, відома шафа, півник керамічний...»* - респондент, 20р.

Респонденти що перебували на відстані зізнались що все рівно відчували сильні емоції через рідних, знайомих та свої домівки, що залишились в місті: *«...Мені було дуже боляче все це переживати, особливо через те що я знаходився на відстані. Не знав що з містом, не знав чи живі мої рідні та знайомі. Це був найболючіший момент...»* - респондент, 16р.

«...Переживали, що квартира постраждає чи від мародерів, чи від руйнувань. Бачили відео що тут відбувалось. Теща також перебувала тут до восьмого березня, тому ми розуміли що в Бородянці було складно, дуже складно...» - респондент, 40р.

Усі сім респондентів, через певний час повернулись в Бородянку, як і передбачали умови мого дослідження. Троє з них повернулися ще весною, четверо – впродовж літа. Дві респондентки висвітлили свою мотивацію до повернення як необхідність бути корисними і робити щось для міста:

«...Єдине що дуже бентежило в Польщі – що я нічого не роблю, я не корисна, я не допомагаю країні. Оце мене щодня гризло аж доки не повернулася в Бородянку і не почала це бажання застосовувати. Зараз мене саме це тримає...» - респондентка, 40р.

«...я відмовилась від хорошої роботи заради того щоб піти і допомогати відновити Бородянку. Я бачу в цьому свій якийсь смисл життя. Я маю зараз допомогти тут. Я зрозуміла як це все було дорого, після того як я все втратила...» - респондентка, 49р.

Решта або згадували питання проживання *«треба десь жити»*, або необхідність навчатися, працювати. Четверо з семи респондентів зазначили що їх будинки вціліли після окупації міста, або зазнали незначних пошкоджень, чи мародерства, тож вони повернулися в свої доми. Три інші респондентки, квартири яких було або знищено повністю, або доведено до аварійного стану, були вимушені змінити місце проживання, двох прихистили небайдужі люди, третя проживає у родичів. Усі вони пережили великий стрес під час воєнних дій, руйнування будинків та авіаударів, але дві зізнались, що не хотіли б продовжувати жити в своїх попередніх квартирах чи будинках в разі їх відновлення через негативні асоціації з ними:

«... Мене вразило що коли почала їздити техніка і світломаскування я зрозуміла що більше не відчуваю себе вдома в своїй квартирі... Мені було там страшно. Від цього сховатися було ніде... Ніби в голому полі нам всім буде безпечніше ніж в квартирі яка раніше давала нам сили...» - респондентка, 38р.

«... Я як людина яка бачила як в моєму будинку помирали і горіли люди я б не хотіла жити там. Я бачила біль... Будинок до війни це була квартира затишна яка приносила радість... А в війну це був біль, страх. А потім як ти бачиш як горить цей будинок, і люди згорають дотла. Місце стає страшним місцем, джерелом страшних емоцій... Це будинок смерті...» - респондентка, 49р.

Третя постраждала респондентка має інше бачення своєї ситуації:

«... Про проживання на місці загибелі людей – безпосередньо в моєму будинку ніхто не загинув, обійшлося без жертв... Я особисто не бачу в тому якогось страшного сакрального моменту, в тому щоб відбудувати будинки на своїх місцях...» - респондентка, 40р.

Емоції на асоціації з містом після його деокупації більшість описує як *«біль»*, *«жах»*, *«наче в місто привид заїжджаєш»*. Респондент що повертався в Бородянку одним із найперших одразу після звільнення і застав її в тому стані в якому вона перебувала під час окупації, описує це так:

«...Центральна вулиця майже вся в залишках будинків і техніки, яку ще не встигли прибрати. По тротуару неможливо пройти бо він весь в уламках... Самий вигляд зруйнованих багатоповерхівок – все це викликало сум і печаль...»
- респондент, 40р.

Решта респондентів, хто приїжджав пізніше відмічають що загальне сприйняття знищеного міста було згладженим завдяки весняній/літній порі, і тому що його прибрати від уламків та залишків техніки.

«...Коли повернулась в Бородянку звісно тут було не те що 2 квітня, страшно розгромлено сіро. Я приїхала коли все вже було прибрано, дяка волонтерам. Було зелено...» - респондентка, 40р.

«...На вигляд все було набагато чистіше, порівняно з першими фотографіями. Сонячна квітнева погода... Вплинула погода, дивишся – наче пару років тому. Все прибрано, все розцвіло...» - респондент, 20р.

«...Найтяжче зимою, коли все сіре, дощі. Зараз весна, все зелене, то я починаю сприймати квартиру як свій дім...» - респондентка, 38р.

«...Садяться насадження. Це трохи відволікає. Нагадує що життя триває, ми вистоїмо, ми все зможемо, все налагодиться...» - респондентка, 49р.

Кілька респондентів зазначають що в тій чи іншій мірі події, які пережила Бородянка, змінили їх сприйняття міста. У когось сприйняття змінилось на краще:

«...Я тепер Бородянку люблю як ніщо в світі. Ніколи в житті я не відчувала до неї того що зараз... Реакція на неї змінилась з негативної на позитивну... Я зрозуміла як це все було дорого, після того як я все втратила... Коли цього всього не стало ти розумієш як ти це все любив...» - респондентка, 49р.

«...Тепер (попереднє негативне сприйняття) вже не має значення, кожна вуличка рідна, всі рідні, знаєш всіх. Дім, просто дім...» - респондентка, 38р..

У когось сприйняття міста стало важчим:

«...Сприйняття змінилось. Що стосується сприйняття Бородянки як дому то воно залишилось. Але те що багато людей які повтрачали житло, або взагалі не зрозуміло чи живі – це морально дуже важко, навіть зараз...» - респондент, 40р.

Один респондент описав зміну в сприйнятті містян:

«...Після повернення звернув увагу що багато людей на вулиці просто не посміхаються. Змінився загальний настрій, став більш похмурим. Тепло та затишок зникли...» - респондент, 16р.

Зв'язок з містом в усіх респондентів можна описати як сильний. Всі з них провели в місті значну частину свого життя, встигли сформуванати свою картину міста до повномасштабного вторгнення, для більшості важливим було згадати, що Бородянка була і є, або стала для них домом.

«Знайомство з кейсом»

Шість респондентів повідомили, що до графіті загалом завжди ставились скоріше позитивно.

«...я поважаю будь-яке мистецтво, яким би воно не було, якого б виду воно не було. У всьому є свій сенс, і навіть якщо його нема це все одно прекрасно, бо це все творчість...» - респондентка, 19р.

«...Ставлення до графіті у мене як до культури, а не як до вандалізму. Інколи є проблема що це намальовано не в відповідних місцях – тоді його можна перенести...» - респондент, 20р.

Четверо з них мали певне розрізнення між графіті які можна вважати мистецтвом і які – ні:

«...для мене це цікавий вид мистецтва, дуже оригінальний, бо якщо правильно виразити свої думки і бачення, то це може дуже красиво і цікаво виглядати і рухати мистецтво далі... Скоріше позитивне ставлення...» - респондент, 16р.

«...Ставлення до графіті загалом дуже просте, якщо це гарно, красиво і естетично – я тільки за...» - респондент, 40р.

«...Графіті загалом – дуже люблю. І мурали і графіті... Я завжди раділа в Києві всяким муралам і графіті. Не тим звісно якими електрички розмальовують...» - респондентка, 38р.

«...Загалом ставлення до графіті – люблю дуже сильно. Не такі як на вагонах і на стінах, а які зроблені справжніми митцями. Які у людей викликають позитивні відчуття...» - респондентка, 49р.

Одна респондентка описала своє ставлення до графіті ,як нейтральне:

«... Ставлення до графіті загалом – я не людина мистецтва... Зацікавленості до графіті я не виявляла, тому ставлення нейтральне...» - респондентка, 40р.

Щодо ознайомленості з творчістю Бенксі до його візиту в Бородянку – лише один респондент заявив, що чув про нього раніше: *«...До візиту знав його, задовго до цього, зі сторінок інтернет видань. Я ним не цікавився, у мене він скоріше асоціювався з таким експериментальним мистецтвом, він намагається знайти щось нове, чого не було раніше. Він дуже оригінальний. Я не експерт, але те, як він привертає до себе увагу це заслуговує поваги, бо він не втрачає популярності...»* - респондент, 16р.

Решта шість зізнались, що вперше почули про Бенксі лише після його візиту на Київщину.

Про появу графіті в Бородянці більшість респондентів дізналися завдяки соцмережам та новинним спільнотам. Перша реакція у них була позитивною, її описували як *«гордість»*, *«прикольно»*, радість через *«привернення уваги»*, *«гарно»*. Одна респондентка спершу побачила графіті на власні очі, і лише потім дізналась, хто їх автор:

«...Ну перша реакція, до речі, була коли я їх побачила сама... Я якось цьому значення не придала, я подумала, вау, як класно, зробили... Потім я взнала що це якийсь відомий художник, ну митець, я думаю, вау, класно... і моя оцінка була навіть позитивна...» - респондентка, 19р.

Всі респонденти запевнили, що ставляться до графіті як явища нейтрально або позитивно, отже неповаги до цього виду мистецтва у них

немає. Дехто з них проводив різницю між графіті як мистецтвом, і графіті як вандалізмом, в той час як дехто цієї межі не згадував.

Більшість респондентів не чули і не знали про Бенксі до його візиту в Бородянку, а єдиний котрий був знайомий з його творчістю не відніс себе до його фанатів, тож респонденти не можуть бути запідозрені в фанатичній ангажованості. Проте більшість респондентів дізнались про появу графіті за посередництва соцмереж і новинних спільнот, які, зазвичай уже подавали новину як позитивну і сенсаційну і могли вплинути на формування незалежної оцінки графіті.

Перша реакція на графіті у всіх була описана як позитивна, загалом через естетичні вподобання, цікавість до малюнків, або розуміння їх важливості для привернення уваги.

«Інтерпретація кейсу»

Розуміння зображеного на графіті у респондентів мало багато спільного. На графіті за адресою Центральна 429 респонденти переважно бачили хлопчика, що перемагає дорослого чоловіка. Дехто вбачав у даному чоловіку президента рф, пов'язуючи це з його любов'ю до даного виду спорту. Графіті за адресою Центральна 353 всі описали як дівчинку, дехто вбачав в ній балерину, гімнастку, фігурну танцюристку. Четверо респондентів звернули увагу також на фон, на якому графіті були зображені, вважаючи що самі руїни і уламки є не менш важливим елементом композиції, наприклад:

«...Ця дівчинка така сама як цей будинок який тримається... сфотографувала коли з делегацією бачила по роботі. Але не сам малюнок, а з заднім фоном, щоб люди бачили всю картину. Головне зачепити і небо, і купу заліза і все інше...» - респондентка, 49р.

«...Місце зображення – місця військових злочинів і трагедії... грубо кажучи ми бачимо і зруйнований будинок і графіті, це розширює кругозір. Воно в симбіозі...» - респондент, 20р.

Ймовірний сенс графіті респонденти відчували більш різноманітно. На графіті з «дзюдоїстами» четверо респондентів бачили у дитині уособлення України, наприклад:

«...Маленький «каратист» – Україна, тому що ніхто не очікував, що нас так надовго вистачить...» - респондент, 20р.

«...Маленький хлопчина, який хватає великого дядьку за барки і швиряє. Це повністю так, це наша країна яку сподівалися що вони пройдуть і візьмуть... Нас не уб'єш... І це графіті воно підтверджує що не треба боятися що ми маленькі, не треба робити щось таке. Треба просто вірити в свої сили і перемога буде...» - респондентка, 49р.

Один респондент порівняв його з «нашою нацією»:

«...Основний посл посл це те, що нашу націю неможливо перемогти, особливо той малюнок з малюком який кидає пультера...» - респондент, 40р.

Один також зміг розгледіти підтримку України:

«...А «каратист» висвітлює те, що захід з нами і бачить, що ми творимо неймовірне...» - респондент, 20р.

Що стосується дорослого чоловіка, то троє респондентів побачили в ньому президента рф, наприклад:

«... «Хлопчик каратист», який чоловіка більшого за себе долає – всі ніби бачать в ньому, що Україна переможе зло, переможе агресора путіна. Хай ми й менша країна з меншою армією, але ми переможемо...» - респондентка, 40р.

«...мені здається символізувало перемогу над поки президентом Росії...» - респондент, 16р.

Одна респондентка охарактеризувала його як уособлення росії:

«...З «каратистом» – велика сильна людина ображає дитину. І постась росії і України, мала слабка Україна, велика росія...» - респондентка, 38р.

Ще одна респондентка вбачала в даному графіті безпосередньо протистояння Бородянки та окупантів:

«...як на мене це символ боротьби нашої Бородящини... бо «хлопчик» - це точно ми, бо як всі знають, окупанти заїхали з кучою техніки, взагалі і з

ракетами, і з БТР, танками, просто вони були озброєні до зубів... Бородянка боронилася як могла, і я вбачаю саме в цій картинці оцю боротьбу...» - респондентка, 19р.

Щодо сенсу який респонденти вбачають в графіті «гімнастки» виникли труднощі, декому необхідний був час, щоб пояснити, як вони розуміють його, а дехто не зміг надати відповіді. Двоє респондентів вважають, що вона відображає втрачені мрії та надії:

«...Дівчинка – зруйновані і дитячі і дорослі мрії, і сім'ї, як людські душі. Можливо дівчинка там реально займалась балетом, вона нажаль загинула...» - респондент, 20р.

«...На одному чи то балерина чи то фігурна танцюристка – думаю це символізує втрачені мрії та надії. Що в цьому будинку жили люди в яких були якісь плани на майбутнє які були просто взяті і зруйновані...» - респондент, 16р.

Одна респондентка порівняла дівчинку із моральним станом людей під час війни:

«...Ця дівчинка така сама як цей будинок який тримається. Як почуття кожної людини, що ми стоїмо на грані і в кожен момент ми можемо впасти...» - респондентка, 49р.

Ще одна навпаки побачила в ній надію на майбутнє:

«...Дівчинка – викликає позитивні думки, що це не назавжди. Ще будуть наші діти щасливі в Бородянці... І так само будуть ходити на якісь гуртки, вчитися, гратися. Вселяє надію на майбутнє...» - респондентка, 38р.

Було бачення, що полягало в відображенні контрасту між життям що було до війни і тим як воно намагається відновлюватись зараз:

«...це значення того яке було життя до цього і як люди типу живуть зараз, що не дивлячись на напівзруйноване місто, люди починають відкривати бізнеси заново свої, все одно ведуть своє життя...» - респондентка, 19р.

«...Ще... що не дивлячись на те що з містом відбулося, люди тут продовжують жити і якимось процвітати, це їх не змогло зупинити...» - респондент, 1бр.

Респонденти описували думки і асоціації навколо графіті по-різному. Троє згадали, що графіті нагадують про жертв російської агресії що загинули на тих місцях, троє відмітили, що художник заслуговує на повагу. Один респондент асоціював графіті з небезпекою, яку несуть аварійні будинки. Одна респондентка асоціювала їх одночасно з волелюбністю і героїзмом мешканців Бородянки, і зі сповільненою відбудовою міста. Але всі загалом асоціювали графіті з ефектом, який вони здійснили на Бородянку, а саме з приверненням уваги світової спільноти.

Підсумовуючи, респонденти більш-менш схоже бачили й інтерпретували графіті «дзюдо», порівняно з «гімнасткою», що може бути пов'язане з тим, що перше містить в собі певний сюжет та відсилки на раніше відомі моделі і сюжети. «Гімнастка» ж є більш загальним зображенням і позбавлена певної очевидної специфіки. Цікавими є також проєкції того, що «сам художник прагнув сказати», чи як «мислить більшість людей», оскільки демонструють образи автора/суспільства в уяві респондентів, при тому у кожного свій і часто взаємовиключний, а також ті фрейми, якими вони користуються щоб пояснити собі та іншим події навколо себе.

«Ставлення до кейсу»

Шість респондентів повідомили що і до графіті, і до Бенксі ставляться позитивно. З них, респондент, що знав його до візиту в Бородянку зізнався що його ставлення до художника покращилося. Позитивне ставлення у них в більшій мірі пов'язане з ефектом «привернення уваги до Бородянки», ще двоє пояснили це естетичним задоволенням ними. Три респондентки згадали в цьому контексті іншого художника, Крістіана Гемі (псевдонім С215), що також залишив графіті в Бородянці, дві з них порівняли художників:

«...з'явилися графіті С215 оце француз. От я взагалі не відчуваю нічого. Картини гарні, а я не відчуваю нічого... Бенксі тонкий художник. Він

відчуває де він малює і що він малює. Для нього це все має тонкий сенс. У С215 просто ціль створити щось красиве...» - респондентка, 49р.

«...До С215 тому також позитивне ставлення. Шедевральні портрети... Ці малюнки світлі і гарні і несуть в собі добрий сенс тому пам'ять не паплюжать...» - респондентка, 40р.

Лише одна респондентка заявила про змішане ставлення до графіті і скоріше негативне до Бенксі. З позитивного вона також відмітила користь від привернення уваги та естетичне задоволення, проте її обурювало те, що ці графіті негативно впливають на відбудову Бородянки і те, як «безвідповідально» було з боку Бенксі залишати їх без можливості на демонтаж:

«...якщо дивитися на різні сторони, то це і перешкоджає людям, і графіті мають значення доволі таки символічні, і це привертає увагу світову... тепер ця ситуація набагато ускладнилася, і мене це... обурює... він не подумав про наслідки які це може принести...» - респондентка, 19р.

Троє респондентів, що контактували з негативними думками у своєму оточенні, намагались пояснити їх, приблизно так:

«...люди без житла, тому і стільки негативу, що (графіті) ніби призупиняють розвиток і відбудову Бородянки... Негатив тут є через невдалу комунікацію менеджерів, це проблема уже нашої влади...» - респондентка, 40р.

Також розділилися думки і відносно ставлення до дій які чинилися щодо графіті після їх появи з боку влади та інших містян. Два респонденти відносились до дій влади відносно захисту графіті позитивно, а одна респондентка мала також позитивне ставлення, однак була невдоволена що влада робить недостатньо для їх захисту. Ще одна респондентка мала негативне ставлення до дій влади як відносно недостатнього захисту графіті так і загалом. Респондентка, що негативно ставилась до графіті також негативно відгукнулась і щодо дій влади, через захист графіті, а не демонтаж.

Один респондент описав своє ставлення як нейтральне, оскільки вважає, що воно *«залежатиме від їх майбутнього»*.

Четверо респондентів згадували також ситуацію з вирізанням графіті Бенксі в Гостомелі і всі четверо негативно оцінили дії осіб, що вчинили це, наприклад:

«...в іншому місті де було вирізано графіті з утеплювачем. Я до цього ставлюсь як до крадіжки, бо людина це зробила втиху, попри те що воно ніби нічیه. Можна назвати це привласненням. А оскільки це дуже відомий автор то можна назвати це крадіжкою...» - респондент, 20р.

Згадка ситуації з вирізанням графіті і негативне ставлення до неї мали три причини: через сприйняття цієї дії як крадіжки з метою самозбагачення, привласнення графіті і/або його знищення.

У всіх респондентів ставлення до графіті та до Бенксі після його візиту в Бородянку є взаємозалежним. Всі однаково відмічають користь повернення уваги до міста. Попри те, що негативна реакція була представлена лише однією респонденткою, інші, хто контактував з негативним ставленням надали своє бачення таких причин виникнення таких думок, що сходяться в моментах щодо недокомунікації місцевої влади, занадто повільній відбудові, різному сприйняттю етичності малювання на руїнах, тощо. Також ставлення до графіті корелює з тим, чи бачить респондент зв'язок між повільною відбудовою і графіті на будинках.

«Очікування відносно кейсу»

Відносно майбутнього графіті п'ять респондентів висловили думку, що обидва з них рано чи пізно повинні бути виокремленими з будинків і збереженими. З них, один респондент бачив корисним залишити і захистити графіті зараз, а виокремленням займатись коли настане час демонтувати будинки. Ще один респондент бачив доцільним перенести лише графіті «гімнастки» нанесене на житловому будинку, а в той час як «каратистів» можна захистити і залишити там де вони є. Двоє респондентів підкреслили, що хотіли б щоб графіті перенесли, але залишили в Бородянці.

Троє респондентів критично віднесли до ідеї не виокремлювати графіті, а залишити їх там де вони є, оскільки це, на їх думку перешкоджатиме відбудові будинків, буде *«невірно розставленими пріоритетами»* і *«наплюженням пам'яті»*. В разі неможливості виокремлення і збереження цих графіті, ці троє респондентів не бачать проблеми у їх знищенні. Один висловив ідею відбудувати будинки, а потім *«запросити Бенксі намалювати графіті знову»*.

Троє з респондентів негативно віднесли до ідеї продати графіті, оскільки це *«культурна спадщина»*, *«неповага до автора»*, тощо. Двоє інших бачили ідею продажу можливою, у разі якщо від цього покращиться добробут мешканців.

Щодо майбутнього для міста всі респонденти відкреслили, що хотіли б щоб місто відбудували *«краще ніж було»*. Щодо перетворення зруйнованих будинків в меморіальні комплекси троє респондентів запропонували провести громадське обговорення яке б включало мешканців цих будинків і почути їх думку. Одна респондентка, в якій постраждало житло, розглядає можливість переселитися в інше місце, інша хотіла б, щоб її житло було відновлене.

Відносно майбутнього міста, дехто з респондентів у своїх висловлюваннях несвідомо міг проводити паралелі між деструктивністю російської армії та дисфункціональністю місцевої влади, *«просто почалось повномасштабне вторгнення, це все забрали (окупанти), і от потім вони (місцева влада) кажуть: ні, там нічого не буде, того що ми вас туди взагалі в поле переселим»*.

В питаннях, що зачіпали майбутнє графіті та міста, одну респондентку мені довелось аналізувати окремо, оскільки вона мала безпосереднє відношення до влади і мала більш детальне та професійне бачення цих сфер. Зокрема, вона особисто виступає за збереження графіті, однак з її слів, обидва з них фактично не підлягають виокремленню, оскільки є ризик легко втратити їх. Тому, базуючись на висновках експертних комісій, респондентка бачить єдино можливим захистити і залишити графіті. Наразі розглядається два

сценарії: створення атриуму і відбудова будівлі навколо графіті, та демонтаж будівлі навколо і перетворення території навколо графіті в публічний простір.

Щодо майбутнього міста респондентка також наголосила на необхідності його відбудови *«краще ніж було»*, і також загадала про зв'язок між графіті і відбудовою:

«... Чому ми не можемо знести той будинок – тому що ми не маємо права розрушити цю дівчинку. Будинок треба розбирати вручну, бо вона намальована на трьох частинах конструкції... Але і без того будівництва це навіть не має. Говорити про те що (графіті) комусь заважає – немає сенсу...»
- респондентка, 49р.

Також вона пояснила проблеми з демонтажем будинків:

«... Але у місті у де немає прибутку, немає кому сплачувати податки (влада) нічого не може робити... якщо знести будинок це одна сума, то знести будинок з графіті – це вдвічі дорожче, бо це ручна праця...» - респондентка, 49р.

Загалом, очікування відносно графіті у респондентів що не причетні до влади сходяться у їх виокремленні оскільки всі з них вважають необхідним відбудувати місто. Лише респондентка, що знаходиться у більш вузьких владних колах, виступає за їх залишення, через неможливість вберегти їх інакше. За відбудову міста виступили всі респонденти, однак деякі розглядали при цьому можливість перетворення певних його частин в меморіал, за згодою мешканців. У кількох респондентів на фоні надто повільної відбудови міста була спостережена зневіра відносно місцевої/державної влади, котра доходить до песимізму і відчаю.

Висновок дослідження

Зв'язок з містом в усіх респондентів можна описати як сильний. Всі з них встигли сформувати свою картину міста до повномасштабного вторгнення. Жоден з респондентів не заявляв про байдужість чи негативне ставлення до міста, навпаки у деякого ставлення покращилось. Дані тенденції

можуть бути як наслідком вибіркового рекрутингу, так і вказувати на погляди, які найбільш поширені серед мешканців Бородянки.

Сприйняття конкретно графіті Бенксі не могло бути погіршеним неповагою до цього виду мистецтва взагалі. Тим не менш, вдалось помітити розрізнення між концепціями графіті як мистецтва, і графіті як вандалізму. Респонденти не можуть бути запідозрені в фанатичній ангажованості до Бенксі оскільки для багатьох він став відомим лише після візиту в Бородянку. Тим не менш не варто недооцінювати вплив соцмереж і новинних спільнот, які були. Перша реакція на графіті у всіх була описана як позитивна, загалом через естетичні вподобання, цікавість до малюнків, або розуміння їх важливості для привернення уваги.

Респонденти схоже бачили і інтерпретували графіті «дзюдо», оскільки воно містить в собі певний сюжет та відсилки на раніше відомі моделі і сюжети (нерівне протистояння, дитяча безневинність, любов президента рф до дзюдо, аморальність ображення слабших, легенда про Давида і Голіафа). «Гімнастка» ж є більш загальним зображенням і позбавлена певної очевидної специфіки, що робить її інтерпретацію більш гнучкою і мультипарадигмальною.

У всіх респондентів ставлення до графіті та до Бенксі після його візиту в Бородянку є взаємозалежним і всі однаково відмічають користь привернення уваги до міста. Негативне ставлення ж можна очікувати спостерегти щодо недокомунікації місцевої влади, занадто повільній відбудові, різному сприйняттю етичності малювання на руїнах, тощо.

Очікування відносно графіті сходяться у їх збереженні оскільки всі з них вважають їх значущими, і так само бачать необхідним відбудувати місто. Лише респондентка що знаходиться у більш вузьких владних колах виступає за їх залишення, через неможливість вберегти їх інакше. За відбудову міста виступили всі респонденти, однак деякі розглядали при цьому можливість перетворення певних його частин в меморіал, за згодою мешканців.

Причинами негативу визначено серед трьох ключових акторів: місцеву владу, котра не займається відбудовою; місцевих жителів, котрі з неповагою

ставляться до графіті, влади, одне до одного; і Бенксі, котрий поступив безвідповідально, нанісши графіті на будинках, які мають бути демонтованими.

Висновки 2 розділу

Завдяки проведеним дослідженням вдалося встановити дев'ять ключових категорій поглядів, до яких можуть схилитися люди відносно кейсу та п'ять бажаних сценаріїв подальших дій з графіті, а також спостерегти їх різницю в їх проявах між локальною та всеукраїнською аудиторіями та зміни відносно часу. Це дає змогу стверджувати, що колективна пам'ять мешканців міста та сформована на її основі колективна ідентичність визначають специфіку сприйняття та ставлення до фрейм-зображень (графіті Бенксі)

Проведене інтерв'ювання бородянців дозволило встановити, що респонденти володіють колективною пам'яттю про місто завдяки таким компонентам, як проживання у місті значний час, знання місцевого контексту, історії та ураженість воєнними діями, які є властивими лише їм. Внаслідок цього вдалось з'ясувати, що зв'язок між колективною пам'яттю містян Бородянки та їхнім особливим сприйняттям графіті Бенксі дійсно існує.

Висновки

Визначивши теоретико-методологічні засади дослідження фреймових зображень в контексті колективної пам'яті мешканців міста, та проаналізувавши підходи до вивчення фреймових зображень як засобу конструювання картини світу, я можу стверджувати, що графіті в Бородянці є фреймовими зображеннями, оскільки відповідають їх ключовим ознакам і виконують функцію перенесення наративу та фреймування війни в Україні.

За акцентами, які було спостережено в реакціях на графіті в локальній та всеукраїнській аудиторіях, можна виділити дев'ять категорій поглядів та ставлень до графіті і Бенксі, та типізувати п'ять стратегій відносно майбутнього графіті. Серед них найбільшою репрезентованістю в локальних групах характеризуються погляди з акцентами на виокремленні графіті та відбудові міста, що дозволило як зрозуміти найбільш репрезентовані думки, так і підтвердити різницю сприйняттях графіті Бенксі в Бородянці місцевими мешканцями та немісцевими.

Дискурс-аналіз та інтерв'ювання дали можливість сказати, що можна зафіксувати зв'язок між особливим сприйняттям містянами графіті Бенксі і їх залученістю до розгалуженої, але спільної колективної пам'яті міста, особливо, якщо вони провели в ньому значну частину життя і пережили в ньому етапи «живого міста», «помираючого міста» та «міста після смерті».

Оскільки дана робота охопила лише частину дискурсу, всі нерозкриті питання я сподіваюсь продовжити вивчати у наступних дослідженнях.

Джерела

1. Halbwachs, M. (2020). On collective memory. University of Chicago press.
2. Schwartz, B. (1998). Frame images: Towards a semiotics of collective memory.
3. Дурбін, А. (2022). Бенксі показав графіті в Бородянці на Київщині - BBC News Україна. BBC News Україна. <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63607895>
4. Wilson, R. A. (2005). Collective memory, group minds, and the extended mind thesis. *Cognitive processing*, 6(4), 227-236.
5. White, H. (1984). The question of narrative in contemporary historical theory. *History and theory*, 23(1), 1-33.
6. Boyer, M. C. (1994). *The city of collective memory: its historical imagery and architectural entertainments*. Mit Press.
7. Lak, A., & Hakimian, P. (2019). Collective memory and urban regeneration in urban spaces: Reproducing memories in Baharestan Square, city of Tehran, Iran. *City, Culture and Society*, 18, 100290.
8. Ellsworth-Jones, W. (2013). The story behind Banksy. *Smithsonian Magazine*, 1-3.
9. Green, M. (2014). "A Beautiful Mess: The Evolution of Political Graffiti in the Contemporary City." *Cornell International Affairs Review*, 8(1). Retrieved from <http://www.inquiriesjournal.com/a?id=1699>
10. Hansen, S., & Flynn, D. (2016). "Darling look! It's a Banksy!" Viewers' material engagement with street art and graffiti.
11. Nora, P. (1989). Between memory and history: Les lieux de mémoire. *representations*, 26, 7-24.
12. Nora, P. (1998). *Realms of Memory: Symbols (Vol. 3)*. Columbia University Press.
13. Ассман А. (2012) Простори спогаду: форми та трансформації культурної пам'яті. Ніка-центр.

14. Ассман, А. (2015). Пам'ять міста. Питання літературознавства, (92), 7-25.
15. Rossi, A. (1984). The architecture of the city. MIT press.
16. Nicholson-Smith, D. (1991). The production of space (p. 85). Blackwell Publishers Limited.
17. Derrida, Jacques (1993), "Le Toucher: Touch/to touch him", Paragraph. A Journal of Modern Critical Theory, 16, No.2, pp. 122-157
18. Weinberg, H. (2014). The paradox of internet groups. Alone in The Presence of Virtual Others; Karnac: London, UK.

Додатки

Додаток 1.

Проаналізовані локальні та всеукраїнські спільноти

Локальні групи				
Середовище	Група		Аудиторія	Посилання
Телеграм	1	UAБородянкаUA	4000+	https://t.me/borodyankachat
	2	Бородянка Інформаційна	1000+	https://t.me/bordoinfo
	3	Бородянка	1000+	https://t.me/borodynkachat
	4	Інформатор БІГ	3000+	https://t.me/info_big
Фейсбук	5	Моя Бородянка	14000+	https://www.facebook.com/groups/248569602233898
	6	UAБОРОДЯНКАUA	9000+	https://www.facebook.com/groups/145991159449729
	7	Бородянка з нами	200+	https://www.facebook.com/groups/615915215553315
	8	Бородянка Інформаційна	16000+	https://www.facebook.com/groups/2877645109172345
	9	НАША БОРОДЯНКА	3000+	https://www.facebook.com/groups/196695117649443
	10	Відділ культури, молоді та спорту Бородянської селищної ради	800+	https://www.facebook.com/groups/274618417128456
	11	Бородянка ONLINE	21000+	https://www.facebook.com/groups/bordonline
	Всеукраїнські групи			
Середовище	Група		Аудиторія	Посилання
Телеграм	1	NV	48000+	https://t.me/nvua_official
	2	Хріновини	37000+	https://t.me/hrinovyny
	3	Новинач	139000+	https://t.me/novinach
	4	✚ Перша приватна мемарня	129000+	https://t.me/privatnamemarnya
Фейсбук	5	Українська правда	800000+	https://www.facebook.com/ukrpravda
	6	TCH	2400000+	https://www.facebook.com/tsn.ua
	7	УНІАН	900000+	https://www.facebook.com/UNIAN.ua

Додаток 2.

Хронологія подій необхідних для аналізу та їх згадки в різних групах

Дата	Подія	Локальні спільноти	Всеукраїнські спільноти
11.11.2022	поява графіті Бенксі на Київщині	1	1
18.11.2022	думки про необхідність музею в Бородянці	1	1
2.12.2022	викрадення графіті в Гостомелі	0	1
8.12.2022	поліція взяла графіті під охорону	0	1
9.12.2022	Бенксі став почесним громадянином ірпеня	0	1
17.12.2022	думки про створення музею в Бородянці на руїнах будинку	1	1
4.01.2023	вирок за викрадення графіті в Гостомелі	1	1
18.02.2023	покриття графіті в Бородянці склом	1	1
20.02.2023	випуск марки УкрПошти з графіті з Бородянки	0	1
18.03.2023	в Бородянці планують встановити пам'ятник "Дівчинка під сонцем"	1	0
25.04.2023	поява графіті c215 в Бородянці	1	0
29.04.2023	планують демонтувати графіті в Ірпені	0	1
10.05.2023	відкладення демонтажу будинків в Бородянці	1	0
11.05.2023	графіті в Ірпені успішно демонтоване	0	1

Додаток 3.

Основні категорії поглядів та їх вираження відносно найпоширеніших акцентів

властиво	скоріше властиво	як властиво так і ні	скоріше не властиво	не властиво
2	1	0	-1	-2

		ставлення до графіті					
		етичність	естетичність	мат. цінність	культ. цінність	непродуманість	сенс
		ключові слова					
категорія		<i>загублі, на трупах, на кістках, на крові,</i>	<i>гарно, красиво, естетично, живе, шедевр</i>	<i>коштує, гроші, дороги, ціна</i>	<i>цінні, важливі, культурна спадщина</i>	<i>навіщо, в чому сенс, погане розміщення, вандалізм</i>	<i>глибоко, продумано, сенс,</i>
1	травмовані	2	-2	-1	0	2	-2
2	естети	-2	2	0	1	-1	1
3	поціновувачі	-1	1	-2	2	0	2
4	інфлюенсери	-1	1	1	1	-1	1
5	матеріалісти	0	0	2	1	1	0
6	скептики	1	-1	1	-2	1	-1
7	перформатори	0	1	-2	1	-2	1
8	контекстуалісти	0	1	0	0	-2	2
9	реноватори	-1	0	1	0	2	0

		ставлення до Бенксі					
		геніальність	типовість	перепона	допомога	піар	фанатизм
категорія		<i>геній, талановитий, шедевр, гарно</i>	<i>звичайний, типовий, що особливого</i>	<i>сповільнив відбудову, заважає, не подумав про наслідки</i>	<i>привернув увагу, показав світу, сприяв, підтримав</i>	<i>пропіарився, хайп</i>	<i>приїхав, не полінувався, сам Бенксі</i>
1	травмовані	-1	1	1	-1	1	0
2	естети	2	-2	0	1	-1	1
3	поціновувачі	2	-2	-1	1	-1	2
4	інфлюенсери	1	0	-1	2	-2	2
5	матеріалісти	0	-1	2	0	1	0
6	скептики	-2	2	1	-2	2	-2
7	перформатори	2	-2	-2	1	0	1
8	контекстуалісти	2	-1	-2	1	0	1
9	реноватори	0	1	2	0	1	0

		погляди на майбутнє графіті				
		захистити	не втручатися	знищити	виокремити	продати
категорія		<i>залишити, контекст, створити музей навколо</i>	<i>зникне, сенс стріт-арту, шредер</i>	<i>замалювати, знести, зруйнувати</i>	<i>перенести в музей, зберегти, сховати</i>	<i>аукціон, продати, потрібні гроші</i>
1	травмовані	-1	1	1	0	1
2	естети	0	0	-1	1	1
3	поціновувачі	-1	-2	-2	2	-2
4	інфлюенсери	0	-1	-1	1	1
5	матеріалісти	-2	1	1	1	2
6	скептики	-2	1	2	-1	1
7	перформатори	0	2	0	-2	-1
8	контекстуалісти	2	-2	-1	-2	-1
9	реноватори	-2	-1	2	2	2

Додаток 4.

Таблиця частоти загальної репрезентації категорій

	категорія	локал	загал	сума
6	скептики	31	151	182
3	поціновувачі	25	131	156
9	реноватори	77	32	109
5	матеріалісти	17	70	87
4	інфлюенсери	12	43	55
7	перформатори	4	38	42
2	естети	23	15	38
8	контекстуалісти	2	34	36
1	Травмовані	10	23	33
	Всього коментарів	200	550	

Додаток 5.

Таблиця частоти репрезентації категорій за хронологічною шкалою

Дата	Подія	локал									загал								
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	2	3	4	5	6	7	8	9
11.11.2022	поява графіті Бенксі на Київщині	0	4	2	3	2	1	0	1	3	19	11	46	27	22	35	5	4	11
18.11.2022	думки про необхідність музею в Бородянці	0	3	3	0	2	2	1	0	2	0	1	11	0	8	1	4	7	4
2.12.2022	викрадення графіті в Гостомелі	x	x	x	x	x	x	x	x	x	2	0	17	2	15	20	10	8	0
8.12.2022	поліція взяла графіті під охорону	x	x	x	x	x	x	x	x	x	2	1	10	2	6	13	8	3	3
9.12.2022	Бенксі став почесним громадянином Ірпеня	x	x	x	x	x	x	x	x	x	0	0	1	6	0	10	0	0	0
17.12.2022	думки про створення музею в Бородянці на руїнах будинку	3	0	3	1	2	3	0	0	8	0	0	2	0	1	0	0	0	1
4.01.2023	вирок за викрадення графіті в Гостомелі	0	2	6	2	7	6	3	1	5	0	0	17	1	13	42	1	0	5
18.02.2023	покриття графіті в Бородянці склом	2	0	2	0	1	0	0	0	8	0	1	3	0	1	1	0	0	0
20.02.2023	випуск марки УкрПошти з графіті з Бородянки	x	x	x	x	x	x	x	x	x	0	0	15	2	3	23	9	8	1
18.03.2023	в Бородянці планують встановити пам'ятник "Дівчинка під сонцем"	0	0	0	0	3	5	0	0	12	x	x	x	x	x	x	x	x	x
25.04.2023	поява графіті c215 в Бородянці	5	14	4	4	0	4	0	0	14	x	x	x	x	x	x	x	x	x
29.04.2023	планують демонтувати графіті в Ірпені	x	x	x	x	x	x	x	x	x	0	1	5	3	1	1	1	2	4
10.05.2023	відкладення демонтажу будинків в Бородянці	0	0	5	2	0	10	0	0	25	x	x	x	x	x	x	x	x	x
11.05.2023	графіті в Ірпені успішно демонтоване	x	x	x	x	x	x	x	x	x	0	0	4	0	0	5	0	2	3

Додаток 6.

Гайд інтерв'ю

Вітаю, я студент факультету соціології. Я родом з Бородянки, тому звернув увагу на те, як невдовзі після окупації росіянами їй вдалося привернути увагу всього світу. Винятком не став і вуличний художник Бенксі, чия творчість на руїнах міста, проте, викликала неоднозначну реакцію.

Тому я проводжу дослідження думок мешканців Бородянки, щоб виявити які погляди формуються в них відносно життя міста після його деокупації, і як саме може сприйматись графіті анонімного художника з точки зору місцевих. На мою думку це полегшить подальше розуміння того, наскільки ці погляди співпадають з загально-українським чи всесвітнім баченням і сприяють встановленню консенсусу між жителями Бородянки, місцевою владою та світовою спільнотою.

Доступ до ваших даних матиму лише, результати презентуватимуться в анонімізованому вигляді, тож за приватність переживати не варто. Дякую що погодились взяти участь в моєму дослідженні.

Питання	Задачі
1. Вступне питання	Дізнатись як звертатись до респондентів та їх вік задля анонімізації даних
1.1. Як вас звати та скільки вам повних років?	
2. Зв'язок з містом	Зрозуміти близькість респондентів з містом та зафіксувати картину міста до, під час, та після воєнних дій в їх пам'яті, близькість респондентів до воєнних дій та оцінку ураженості ними
2.1. Як довго ви проживаєте в Бородянці? Чи постійно?	
2.2. Як би ви могли описати ваше місце проживання в місті (центр, край, села поблизу)?	
2.3. Які асоціації з містом в мирний час у вас виникають? Які емоції, спогади, атмосфера, що найбільше запам'яталось?	
2.4. Де ви перебували під час наступу на місто? Чи виїжджали? Куди (в місті, за межами міста, району, області, країни)?	
2.5. Коли ви вирішили повертатись в місто? (в разі виїзду) Чому, як скоро, чи на постійно, в свій дім, в інше житло?	
2.6. Які асоціації з містом під час воєнних дій у вас виникають? Під час окупації/після деокупації? Які емоції, спогади, атмосфера, що найбільше запам'яталось?	
3. Знайомство з кейсом	З'ясувати загальне ставлення респондентів до графіті як явища, проінформованість та загальне ставлення до Бенксі як художника/ів та процес ознайомлення респондента з появою графіті в Бородянці
3.1. Як би ви описали своє ставлення до графіті загалом? Чи задумувались раніше? Чому?	
3.2. Чи знали ви Бенксі до його появи в Бородянці? Якщо так, як би ви описали своє ставлення до Бенксі загалом? Чи задумувались раніше? Чому?	
3.3. Чи могли б ви описати момент виявлення графіті Бенксі в Бородянці? Коли саме, як саме? Яке джерело отримання інформації про графіті, перша реакція?	
4. Інтерпретація кейсу	Дізнатись як бачить графіті респондент, на що звертає увагу, як згадує контекст їх перебування. Зафіксувати власну інтерпретацію графіті респондентом та сенси які він вкладає. Зрозуміти які переживання мають респонденти відносно даних графіті і місця їх появи
4.1. Чи могли б ви поділитися вашим розумінням того, що зображено на графіті? Що зображено на графіті, що є його «фоном», на руїнах чого саме воно було нанесене?	
4.2. Який на вашу думку ймовірний сенс графіті? Що намагався сказати цим художник? Чому обрав саме такий спосіб, чому обрав конкретне місто, конкретні руїни?	
4.3. Які асоціації з навколо графіті у вас виникають? Які емоції вони викликають, на які думки наштовхують?	

5	Ставлення до кейсу	Виявити ключові висновки респондентів щодо самих графіті, діяльності Бенксі, діяльності місцевої влади, дій інших мешканців
5.1	Як би ви описали своє ставлення до графіті в Бородянці зараз? Чому?	
5.2	Як би ви описали своє ставлення до Бенксі після залишених графіті? Чому?	
5.3	Як би ви описали своє ставлення до дій місцевої влади, громади відносно графіті? Чому?	
6	Очікування відносно кейсу	Почути які існують погляди на майбутнє графіті та міста у респондентів, з'ясувати ключові шляхи аргументації, виявити соціальні проблеми що виникають на шляху
6.1	Яке у вас ідеальне бачення майбутнього графіті? Що з ним повинно бути? Як ви ставитесь до того щоб його продати, перенести в музей, залишити? Чому?	
6.2	Яке у вас ідеальне бачення майбутнього міста? Що з ним повинно бути? Як ви ставитесь до того щоб його відбудували, перетворили в меморіал, переселили людей в інше місце? Чому?	

Додаток 7.

Транскрипт інтерв'ю за 10.05

Вітаю, я студент факультету соціології. Я родом з Бородянки, тому звернув увагу на те, як невдовзі після окупації росіянами їй вдалося привернути увагу всього світу. Винятком не став і вуличний художник Бенксі, чия творчість на руїнах міста, проте, викликала неоднозначну реакцію.

Тому я проводжу дослідження думок мешканців Бородянки, щоб виявити які погляди формуються в них відносно життя міста після його деокупації, і як саме може сприйматись графіті анонімного художника з точки зору місцевих. На мою думку це полегшить подальше розуміння того, наскільки ці погляди співпадають з загально-українським чи всесвітнім баченням і сприяють встановленню консенсусу між жителями Бородянки, місцевою владою та світовою спільнотою.

Доступ до ваших даних матиму лише, результати презентуватимуться в анонімізованому вигляді, тож за приватність переживати не варто. Дякую що погодились взяти участь в моєму дослідженні.

Для початку мені варто дізнатися ваше ім'я та вік щоби розуміти як саме вносити дані

Мене звати Анастасія, мені 19 років, родом з Бородянки, студентка.

Дякую, і перший блок питань стосуватиметься безпосередньо вашого зв'язку з Бородянкою. Чи могли б ви приблизно описати тривалість вашого проживання в місті, як довго, чи постійно ви тут проживали.

Я проживала тут на постійній основі до початку повномасштабної війни, завжди. Всі дев'ятнадцять років.

Зрозумів. І не переїжджали нікуди?

Ні, ні разу.

Чи могли б ви приблизно описати місце вашого проживання? Це ближче до центру, до краю міста, чи десь поблизу нього?

Я жила поблизу Старої школи, тобто ближче до Стариків.

Тобто скраю міста?

Угу.

Чи могли б ви поділитися вашими асоціаціями з містом в мирний час? Які емоції відносно нього у вас виникають, спогади, атмосфера?

Ну, це мій рідний край, і насправді дуже теплі емоції пов'язані з ним, бо я ж там народилася, вчилася. Всі основні події, все моє навчання, навіть університет, коли ж вступила в університет була дистанційка і я також була в Бородянці, вчилась онлайн. Усі моменти насправді там відбувалися. І от після початку повномасштабної я почала справді цінити це місце. Зрозуміла наскільки там було спокійно. Я дуже радувалась тому наскільки останнім часом до повномасштабної розбудовувалось місто, от правда. Дуже красивий став парк, більш охайний, більш чистий, з'явилися нові будівлі. Центр почав

реально розбудовуватися, там же раніше просто було пусте місце, яке ніхто не викупував. А зараз там почали стрітись магазинчики нові, розетка там була відкрита, магазини одєжі. І це все було дуже класно і я була неймовірно рада тому, що моя Бородянка уже довгий час, так по-чучуть, але почала більше, стрімкіше розвиватися і ставати такою справді мальовничою.

Тобто позитивні емоції загалом?

Да.

Дякую. Чи могли б ви іще описати ваше перебування під час широкомасштабного вторгнення, під час наступу на Бородянку. Де ви тоді знаходились, чи виїжджали ви під час окупації, і як саме це відбувалось?

Ні, я залишалася. Ми були в центрі всіх подій, скажімо так, бо ми були на Центральній вулиці, ми там саме ховалися. І получається що вони ж їхали, окупанти, через Центральну вулицю і Окружну вулицю, це були їх два основні хода. І ми якраз знаходилися між цими ходами, тобто між Центральною і там метрів десять до цієї Окружної. Город і кладовище відділяло, от і все. І це насправді було ну не описати наскільки жахливо, того що ми сиділи навіть не в підвалі, це був недостроєний підвал того що ми спали на сирій землі уже на третій день були без електрики. А вони лупашили і лупашили, грубо кажучи. Тобто все це так почалось, ми перші два дні якось так сміялися, думали що вони якщо і зайдуть в Бородянку – може – то вони її якось промайнуть. Але ні, на третій день у вісім ранку я проснулася, вірніше ми тоді йшли снідати, і просто дуже такий сильний удар, я падаю, вилітають стьокла. І це прямо поцілили біля дому в стовб оцей електронний, який був близько. І от з цього моменту все почалося. Вони ставали прямо біля нашого будинку, вони вели бій, стріляли по центру саме з того місця де ми перебували. Вони оце там де жила моя математичка, вона теж давала інтерв'ю телеканалу, оце дім, він просто через один був від нас, нам повезло, можна сказати, в лапках, тому що якщо її дім повністю танковий снаряд знищив, то нас от тільки обстріляли з кулеметів. А потім, переживши це все, ми перемістилися ближче до ракетних ударів. Ми перемістилися в багатоповерхівки і якраз тоді пішли ракетні удари. Бо ми були не в своєму домі, ми ховалися в будинку свекрухи, ми думали що буде безпечніше в багатоповерхівках, але оказалось що там не було так безпечно тому що почали бити ракетними ударами. Слава богу не попало, але відчуття коли ти виходиш з четвертого поверху в коридор, скрізь темно, і ти чуєш як воно оце все взривається, ти розумієш що капец. Я тоді ще була з своїм малим племінником, було страшно ще ж за нього. Ми виїхали коли більш менш все уляглося, і то це було чудо. Чудо того що я не знаю як ми так підібрали момент. Брат мій каже, всьо сідаєм, берем під руку що є і тікаєм. Ну, якось так жили.

Так. Коли приблизно у вас цей виїзд відбувся?

Ми виїхали другого березня.

І як ви можете охарактеризувати ваше місце перебування, куди ви перемістилися? За межі міста, за межі області, за межі країни?

Спочатку ми перемістилися взагалі на Рівненщину, до наших родичів, у нас там батьки моїх мами й тата. Ми там перебували в селі, такому селі-селі прямо. Це звісно був кордон з Білоруссю фактично, але там було в рази безпечніше. І потім, через неділю ми уже

виїхали до Польщі, ну як ми, я, жінка брата і свекруха. А брати залишилися там перебувати доки не деокупували Бородянку. І з тих пір ми жили в Польщі, якимось так.

І коли ви вирішили що настав час повернутися до Бородянки, приблизно? З чим це було пов'язано?

Ну це було пов'язано з тим що було... важко жити? Типу в мене було навчання і мені було варто зробити вибір, або я буду робити дванадцять годин в Польщі, за копійки фактично, або я вертаюся і навчаюся. Ну і я звичайно вибрала навчатися, зразу на наступний день як у мене там не получилось дещо, взяла білет і поїхала додому.

Коли саме це було приблизно?

Це було влітку... в кінці літа. На початку серпня.

Дякую, зрозумів. І вже почали трохи ділитись, можете більш детально так узагальнити ваші асоціації з містом під час воєнних дій в ньому? Які у вас залишилися після цього емоції, спогади, можливо?

От коли я повернулася і побачила це все, от нахлинуло те відчуття, відчуття страху, відчуття безвиході, коли ти оце сиділа і думала... я просто навіть не можу згадати свої думки, я помню що я лягала спати, це було уже вкінці, і думала боже мій, якщо в мене прилетить, то хай це буде вві сні, я нічого не побачу, я нічого не відчую як буду вмирати. Це було страшно дивиться, коли ти все це згадуєш як ти це пережив. Це ж буквально, навіть після того як прибрали, прибрали після повномасштабного вторгнення, це коли я приїхала і побачила місто уже прибраним, то все одно наче в якийсь... наче в місто привид заїжджаєш, серйозно. Оці центральні дома були зруйновані... Я оце прийшла на своє улюблене місце, біля ставочка, біля Дому Культури оце, і там був такий напіврозвалений місточок, на який ніхто сидать не любив, бо всі боялися що він типу розвалиться, а я туди любила лазити, бо це таке більше усамітнене місце, де я любила бути собою. Мені дуже подобались пейзажі, і я помню як я перший раз туди прийшла – там дірка ондо на будівлі, там ондо взагалі все погоріло, тобто там цілий поверх, він згорівший, і там всі вікна повибиті – на це все страшно дивиться стало.

І от якими такими кількома словами ви б могли описати ваш стан в якому ви перебували під час цих воєнних дій в Бородянці? Які ключові такі, можливо, почуття?

Безвихідність і страх, такий животний я б сказала страх коли це просто в тебе одне: аби вижити. Просто вижити. Я взагалі вже пам'ятаю як їла мені їжа не відчувалась в роті, але я себе заставляла їсти, заставляла спати вчасно, щоб якщо що бути готовою кудась біжать, шось, до якихось дій, і вижити. Або врятувати тих кого я люблю, бо я дуже переживала за свого kota, переживала щоб він там був не простудився, бо це ж був холод, електрики вже не було... Тобто загалом був такий базовий страх, і все одно така була безвихідь. Наче тобі страшно, ти хочеш просто жити, а й наче ти розумієш що і не факт, бо я помню що я вже сиділа коли вже був ракетний обстріл, коли вже був пік, пік цієї всієї окупаційних дій, я вже сиділа, ридала, на всіх заспокійливих, останніх, які я випила, сиділа ридала і думала: боже мій! У мене вже життя перед очима пронеслося, думаю якщо попаде сюда, якщо я навіть вийду, не умру, то попаде десь і я помру з голоду. Отаке.

Так, дякую, я вас зрозумів. Я б хотів щоб ми перейшли зараз ближче до вашого знайомства з самими цими графіті. Чи могли б ви поділитися яке у вас ставлення до графіті як до мистецтва загалом?

Ну, я поважаю будь-яке мистецтво, яким би воно не було, якого б виду воно не було. У всьому є свій сенс, і навіть якщо його нема це все одно прекрасно, бо це все творчість.

Тобто загалом позитивне ставлення?

Да.

І чи могли б ви поділитися більше, відносно вашого ставлення загалом до Бенксі? Чи знали ви його до його візиту в Бородянку? Яким було можливо ваше ставлення до нього тоді?

Ні, я його не знала тоді, до Бородянки, взагалі не чула.

А зараз, як би ви могли сформуванати якесь про нього бачення, як про людину яка займається такого роду творчістю, що б ви могли сказати?

Ну, якщо оцінювати чисто його графіті то вони дуже гарні, а якщо його оцінювати з точки зору того що він намалював на зруйнованих будівлях – то я до цього дуже негативно ставлюся, того що він зробив це на центральних будівлях, де люди жили, де люди вели свій бізнес, де у людей було життя... Ну по-перше громада в цілому хотіла сама зробити з Бородянки музей, фактично, і це мене дуже обурило, взагалі. А тепер це виходить так що по-другому уже і не получится, тому що як би графіті, такого відомого художника, це ж бестселер... І це дуже погіршує становище Бородянки, бо людям просто уже немає де жити, ну тобто центр, це ж... це ж бізнес, це ж всі оці магазини, вся інфраструктура там знаходиться... Тобто залишити людей без оцих ось... Тим паче коли оці колишні місця... І ці люди вони живі, вони хочуть повернутися в свої місця, принаймні, я так розумію, більшість. І це насправді дуже жорстоко так робить... Не жорстоко зі сторони самого цього (Бенксі), а я б сказала безвідповідально. Це фактично залишає людей, деякі будівлі... там де були будівлі... тих людей залишає без можливості повернутися саме туди, де вони були.

Дуже дякую, ми іще повернемося до вашого бачення цих моментів... Мені ще цікаво от дізнатись про момент вашого виявлення цих робіт Бенксі в Бородянці. Коли саме приблизно це сталося і звідки ви цю інформацію взяли, десь з новин, чи самі побачили, і яка от була у вас перша реакція, якщо можете уточнити?

Ну перша реакція, до речі, була коли я їх побачила сама, це була центральна будівля коло Дому Культури, там була намальована чи балерина чи хто, я вже не пам'ятаю. Я якось цьому значення не придала, я подумала, вау, як класно, зробили якийсь такий малюнок, аля, наче, якась пам'ятка чи ще шось. Я взагалі тоді не думала про такі якісь наслідки. Потім я взнала що це якийсь відомий художник, ну митець, я думаю, вау, класно, тому що я думала може це просто якось виріжуть його, чи просто як будуть зносить цю будівлю, вони його якось так візьмуть і кудись перенесуть. Тобто я в деталі як це буде і чи це взагалі можливо не вдавалась, тобто і моя оцінка була навіть позитивна, я думала, ну класно. Але потім якби йшов час і я просто зрозуміла як це все буде, якось я побачила просто новину, що влада нічого не збирається з цим робити. Вона просто хоче його якось отако-во під скло броньоване поставити і щоб воно так і було. І з того моменту мене це дуже обурило.

Тобто перша реакція у вас була без особливого здивування?

Угу.

Дякую, зрозумів. Так, зараз ми наближаємось до питань щодо вашого розуміння графіті. Чи могли б ви так приблизно описати що ви бачите зображеним на цих графіті, що є їхнім фоном і на руїнах чого саме вони були нанесені? Чи звертали ви на це увагу, і на що саме?

Точно не пам'ятаю яка була друга картинка, але перша, як я уже зазначала, це була балерина, чи гімнастка, яка виконувала трюк наче на камені, так прикольно було проілюстровано, і як на мене, навіть не пам'ятаючи другу картинку, це значення того яке було життя до цього і як люди типу живуть зараз, що не дивлячись на напівзруйноване місто, люди починають відкривати бізнеси заново свої, все одно ведуть своє життя, працюють, уже там майже всі кафешки Бородянки працюють. І якщо оце дивиться з цієї сторони то це дуже так, класно.

Друге графіті, я можливо нагадаю, це графіті з «дзюдоїстами», де хлопчик кидає чоловіка. Звертали на нього увагу, чи ні?

О, так так так, тепер згадала. Ну як на мене це символ боротьби нашої Бородянщини, і не просто тому що хлопчик, бо «хлопчик» - це точно ми, бо як всі знають, окупанти заїхали з кучою техніки, взагалі і з ракетами, і з БТР, танками, просто вони були озброєні до зубів. Я просто пам'ятаю воєнних, які вони, я просто раз виглянула в вікно, це ще був такий день, була така невеличка перестрілка, до нас тоді ці, розвідники прийшли. І я дивлюсь на цих воєнних, у них навіть форми не було, у них були якісь автомати калашникова, у нас толком техніки не було, у нас наскільки я пам'ятаю були ці, коктейлі Молотова, якісь гранати, автомати, і все. І я просто помітила свого сусіда ще, який був один із тероборони. І типу Бородянка боронилася як могла, і я вбачаю саме в цій картинці оцю боротьбу.

Так, дякую вам. Також мені би було цікаво – ви уже почали розказувати який сенс ці графіті можуть мати – чи задумувались ви чому художник міг обрати такий спосіб донести ці думки? Чому обрав конкретне місто і конкретні руїни щоб ці графіті там залишити, можливо?

Ну по перше я думаю тому що Бородянка стала «популярною», в лапках, через те що ми єдине місто в київській області, саме місцевість, не місто Київ, яке зазнало ракетних ударів, тобто авіаційних ударів. На той час, це було на той час, і всі тоді розпереживались було, тому що думали що буде більше і більше жертв ніж в Бучі і Ірпені, бо це був перший раз, це був шок для всіх взагалі, цей ракетний удар, от, і по самим таким видимим місцям, по самим таким «презентабельним», грубо кажучи, в лапках. І мені здається що саме через оце що люди там жили, там якимось життя було, там не тільки люди жили там і бізнеси були. Тому він саме зобразив такі прості людські діяльності, про те як там люди жили, як там життя взагалі йшло.

І як ви думаєте, що він хотів цим сказати, чому він їх вирішив зобразити і ось ці думки в них вкласти.

Щоб показати що саме у нас війна відібрала, і як ми мужньо вистояли все одно і як ми боролися до кінця.

Як ви вважаєте, чи можна сказати що він цим хотів привернути увагу світової аудиторії?

Думаю так, і не дивлячись на моє негативне ставлення з боку скоріше якогось громадського рішення – хоча можливо там і не можна якось по-іншому його виокремити, тобто забрати всі ці графіті – якщо дивитися зі сторони привернення уваги то це так, то це тут плюс. Але все-таки моє ставлення все ж негативне, тому що з'явилась ось така ситуація, яку не хочуть по-іншому вирішувати, як просто залишити людей без домівок на їх місцях.

Як ви вважаєте, його ось ці графіті були націлені скоріше на світову аудиторію, чи на місцевих людей, бородянців? Чи можливо і на тих, і на тих?

Я думаю що саме на в світову. Тому що люди в Україні... Ну може для деякого з українців це також було б значимо. Я все ж вважаю що це було націлено на світову аудиторію, щоб люди бачили, щоб люди знали і щоб це якось впливало на допомогу нам.

ЧИ могли б ви ще поділитися які асоціації у вас з цими графіті виникають, на які емоції вони вас наштвхують, які думки викликають?

Ну, що щодо другого графіті, там де хлопчик переборює дорослого дядьку, оце я вважаю прямо гарно зобразило ситуацію, як Україна не дивлячись на все... як Бородянка більше, не дивлячись гна свою не значну підготовку, на малий запас якихось людей які можуть воювати, за недостачу техніки, все одно змогла не те що продержатись, а і пошкодити ворога. Того що я пам'ятаю, як би мій брат він має трішки... він працював в місцевій громаді, тобто мав певні зв'язки, і він мені розказував що наші хлопці змогли навіть зруйнувати снаряди «Катюші». Тобто вони не дивлячись на те що Бородянка була захоплена, і деякі снаряди, і деякі боєприпаси, і деяка техніка – там же купа техніки стояло – були знищені. У нас навіть танк був під домом буквально кинутий, ми його пам'ятаю тоді ще розкуворювали, люди виносили звідти все, і все залізо, розбирали його повністю. Він, по-моєму, тоді став тому що в нього паливо закінчилось чи щось таке, і люди, люди намагалися максимально перешкодити ворогу. І оце графіті викликає у мене викликає спогад того, які в нас люди в Бородянці все таки волелюбиві і завзяті.

Дякую вам. Цікаво також було б от ваше саме ставлення до цих графіті, ви уже сказали що у вас виникла така змішана реакція, чи не могли б ви узагальнити, до якої думки ви схиляєтеся, до позитивної, негативної, чи от вона у вас така, змішана?

Я все ж таки дивлюся... Так, у мене досить змішана реакція, бо якщо дивитися на різні сторони, то це і перешкоджає людям, і графіті мають значення доволі таки символічні, і це привертає увагу світову, світові країни, простих людей. Але все ж таки люди не зможуть повернутися на свої місця, там де намальовані графіті, тому що (люди при владі) якось напевне чи не хочуть, чи не можуть зробити якось так щоб просто його прибрати. Тому у мене на це фокус, це мене дуже обурює, того що, ну як би я розумію цих людей, хто хоче повернутися, особливо тих у кого там був бізнес. Тому що в деяких будівлях там ж були стоматологія, магазинчики, і так далі, в самому центрі, і люди там розвивалися. Я просто оце ще пам'ятаю «Крем і Карамель» був магазин, і звідти жіночку. От вона на цей бізнес, разом із своїм чоловіком, працювала дуже довгий час, більше десяти років щоб його відкрити. То, який магазин був, то таке, але вона дуже старалась над ним, і я там дуже часто також купляла щось... І от просто почалось повномасштабне вторгнення, це все забрали, і от потім вони кажуть: «ні, там нічого не буде, того що ми вас туди взагалі в

поле переселим, ми там уже банк оце побудували, отам і будете зі своїм оцим». А потім приїждає оцей митець, і якщо там ще можна було щось повпливати якось через громадський розголос, то зараз, тепер ця ситуація набагато ускладнилася, і мене це, не дивлячись на позитивні моменти, мою увагу привертає це, і обурює.

Тобто відносно естетичної компоненти ви реагуєте позитивно, а відносно того, так би мовити, як це впливає на людей – негативно?

Так.

Дякую. Чи можете ви охарактеризувати ваше ставлення також до Бенксі, після цих графіті? Чи воно у вас також змішане сформувалось, чи ви маєте відносно нього якісь чіткі бачення?

Ну, чесно, я взагалі ніколи не знала про нього і не цікавилась. І потім вже не цікавилась, він був якимсь для мене митцем, який дуже відомий, якого роботи дуже відомі по всьому світу. Він просто тако приїхав намалював, хоча як на мене, це було з його боку трішечки безвідповідально, тобто він не подумав про наслідки які це може принести. Тобто він не цікавився де він це взагалі розміщає, що там відбувається, чи варто, і як це вплине на інших. Тому більш таке... негативне.

Ага, зрозумів. А як би ви, на його місці, бачили кращою цю ситуацію? Де було би на вашу думку, можливо не настільки... наче контраверсійно залишити ці графіті, якщо не в тих місцях?

Чесно, я не знаю, тому що я не розбираюсь з точки зору кадастрових планів, цих будівельних тонкощів. Я би опиралася просто на те, як потім це графіті вилучати. І ці зруйновані будинки, які в центрі, в яких люди жили, навіть не якась там інфраструктура, магазини чи ще щось, а саме місце проживання людей. І я от орієнтувалася б на те як людям було б після цього, як це все буде вилучатися, чи можна його взагалі звідти перенести, ну тобто такі тонкощі. Але я в цьому так то не розбираюся, тому я не знаю як би я поступила на його місці.

Ну, тобто було би ліпше якби він залишив їх десь там, де би вони не заважали людям?

Так.

Дякую. Чи є у вас якісь чітке ставлення до дій, які після появи цих графіті проявляли себе, чи зі сторони місцевої влади, чи зі сторони міської громади? Що ви про це думаєте?

Ну, місцева влада показала себе у всій красі, і до графіті. І те як вони хотіли музей створить, і те як вони діяли під час окупації – тобто вони взагалі не діяли. Тому ця ситуація з графіті просто підтвердила як владі просто все одно на людей простих, і знову ж таки оце аби привернути увагу, створити музей якийсь, буквально як вони казали. Тобто, тому у мене абсолютно негативне ставлення.

Ага, зрозумів. Тобто це така позиція не щоб повертати життя, а ніби щоб консервувати те що є?

Так.

Зрозумів. І також останній блок у нашому інтерв'ю це стосовно вашого бачення майбутнього всіх цих речей. От на вашу думку, яким би мало бути найбільш конструктивне майбутнє цих графіті, що з ними повинно було б можливо в ідеальному світі статись? Чи їх було би добре комусь продати, чи перенести в музей, чи можливо залишити там де є? Що ви про це можете сказати?

Ну перш за все їх було би необхідно виокремити з будівель, а от чи продати, чи перенести в музей це вже інша справа. Хоча можливо було б краще таки в музей, все ж таки мистецтво, бестселер і так далі, це все дуже класно. Але особисто для мене перша задача це добробут людей які там проживали, тому це просто виокремити ці графіті, щоб їх там просто не було. Щоб і зберегти і як би людям не мішало.

А до якої сторони ви б скоріше схилились, щоб графіті залишились у місті у якомусь створеному музеї, чи вам все рівно що вони його покинуть?

Мені особисто все рівно, будуть вони в Бородянці, чи десь там. Великого значення не має.

А якщо уявити ситуацію, наприклад, були поширені думки, що принаймні одне з цих графіті дуже важко перемістити з того місця де воно є, що в такому разі на вашу думку було б доречніше зробити, спробувати якось вписати це графіті в життя і щоби воно залишалось де воно знаходиться все таки, чи вам було би в більшій мірі все рівно, якби воно було зруйноване, чи можливо не пережило б уже цих подій при відбудові?

Ну знову ж таки, тут тонкощі будівництва, я не розбираюся наскільки можливо зберегти ту частину стіни при фундаменті, і може бути той фундамент, чи треба новий класти, тобто чи як воно там все відбувається. Тобто якщо можна зберегти його і так, цей кусок стіни, хоча я дуже-дуже сумніваюся, тому що це просто така маленька частка, якось зробити новий фундамент на неї, нову стіну, в мене в голові ну не вписується. Тому я більше схилиюся до теорії що якщо немає іншого виходу, відокремити там чи побудувати разом з ним то звісно знищить.

Зрозумів вас. І було би цікаво дізнатися ваш погляд на бачення майбутнього саме міста. Який ви бачите сценарій для нього найбільш привабливим? Щоб воно було повністю відбудоване, чи щоб ось ці зруйновані його частини були перетворені в меморіал, чи щоб людей переселили в інше місце? Ви уже почали про це говорити, можете узагальнити більше?

Звичайно я б хотіла щоби це місто було повністю відбудоване, я чула багато про різні плани від міжнародних організацій які б хотіли нам допомогти. Але дуже печально що довірили це все одній організації чи підприємству яке дуже багато попадалося на шахрайстві. Я читала про це і про цю компанію, нажаль, не дуже такий гарний розвиток подій для Бородянки. Але, але, те що б я хотіла ідеально це повна відбудова, побудувати краще чим було, отак скажімо.

Що стосується перетворення певних частин міста в меморіал, як ви до цього ставитеся? Має місце бути така практика, чи все мало бути відбудоване?

Я вважаю що все має бути відбудованим. Бо навіть після другої світової війни не залишалося будівель які отак стоять посередині, і сказали, «от буде меморіал про це». Так, там збережені деякі табори, щоб показувать історію, але у нас немає, у нас просто зруйновані будівлі в яких жили люди. Звичайно це все потрібно відбудовувати, ніяких

меморіалів. Щоб Бородянка розвивалася треба відновлювати все, всю інфраструктуру, бо якщо ми будемо вишукувати меморіали це буде дуже проблематично для нашого розвитку.

Як би ви віднесли до думки що існує необхідність залишити в місті пам'ять людей, що загинули? Як би ви бачили для себе найбільш доречним пам'ять про цих людей підносити? Щоб це були якісь окремі меморіальні комплекси, чи щось такого типу, яке от у вас бачення стосовно того щоб залишити пам'ять про події що тут відбулися?

Я вважаю що це обов'язково потрібно. Я за те що місто потрібно відновлювати, але пам'ять має бути, має залишатись про те що пережила Бородянка, про те які вона (російська армія) злочини вчинила, це все має залишатися, щоб ніколи знову цього не відбулося. Тобто я за окремі там пам'ятники, меморіали, меморіальні комплекси, це обов'язково.

Так, дякую вам. На цьому власне в мене перелік питань вичерпаний, дякую вам, що ви так відкрито і доступно всі ці відповіді мені надали. Ми досить швидко вквалися, дякую ще раз що взяли участь у цьому інтерв'ю, мені було дуже корисною ваша інформація. Якщо до мене немає питань, то ми можемо завершувати, і я вимикаю запис.

Так.